

omnia ossa majora ipsius sancti et caput in quadam saxea tumba, ferro et plumbo peroptime sigillata, enjus superscriptio talis erat :

*Inclitus Anglorum præsul, pius et decus altum,
Hic Augustinus requiescit corpore sanctus.*

Pergit deinde narrare, quomodo metu barbarorum, sepe in partes Cantia irruentium, idem abbas sequenti nocte pleraque ossa sacri corporis, tumbæ exempta, in vicino loco abdiderit : quæ ibidem latuerunt usque ad annum 1221. quo rursus inventa translataque sunt, pro ut plenius explicat cap. II. § 2. Quæ omnia Gocelinus partim ignoraverit, quia habebantur arcana; partim scire non potuerit, quia necdum facta; ponitur autem infra per modum appendicis ad calcem libri p. imi. Hic ex cap. IX, § 3, tanquam ad festum translationis pertinens, noto, quod rex Wilhelmus II anno 1092 concessit monasterio habere feriam in translatione sancti Augustini, ita quod duraret per quinque dies, scilicet per duos dies ante festum, et duos dies post: et quod Ecclesia sancti Augustini habeat medio tempore omnes consuetudines, quas rex habet per civitatem Cantuariensem. Istam feriam monachi tenuerunt usque ad tempora Edwardi filii regis Henrici, quo tempore illam feriam omnino dimiserunt, propter jurgia et lites et etiam pugnas, quæ in cœmeterio eorum frequenter fiebant.

5. Amplius est, quod anno 1356 Innocentius Papa VI sicut idem Wilhelmus Thorni scribit, inter cætera privilegia monasterio concessa, archiepis opo (ut reor Cantuariensi) mandavit, ut festivitatem S. Augustini dupliciter celebrari faceret, hujusmodi verbis: *Decens et congruum reputamus, ut gloriosus confessor beatus Augustinus, qui olim missus per sedem apostolicam ad gentes Anglorum, non tum tunc baptismatis unda renatus, eas de infidelitatis tenebris ad lucem catholicæ fidei per prædicationis mysterium evocavit, primusque in Anglia erexit ecclesiam, specialiter in illis partibus honoretur: ex hoc namque ibidem populorum crescit devotio; ac ille qui glorificatur in sanctorum concilio, benignus preces respiciet devotorum. Ut igitur ipsius confessoris festivitas in dictis partibus, quibus, sicut accepimus, vix aut minus in regno Angliæ celebriter colitur, solemniter et devotius veneretur; fraternitati vestræ, de qua specialem in Domino fiduciam gerimus, per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus festivitatem confessoris ejusdem, in omnibus Ecclesiis dicti regni exemptis, facias auctoritate nostra perpetuis futuris temporibus sub duplici officio solemniter celebrari; et nihilominus in dicta festivitate cessari a mechanicis et aliis operibus, interdictis in festis duplicibus, de more, consuetudine seu observantia ecclesiarum earumdem.*

VITA S. AUGUSTINI,

AUCTORE GOCELINO MONACHO.

(Ex Editione Parisina Joannis Mabillonis.)

PROLOGUS.

Dominiis charissimis et paternæ dilectionis filiis Ecclesiæ sancti Augustini, cum suo reverendo monasteriarcha, ille abjectissimus nec recolendus, tamen omnium amicus sincerus, in Domino salutem. Deceveram hanc historiam, velut divæ sponsæ et maternæ Ecclesiæ fillam perpulchram, non prius de thalamo suo producere [*Al.*, procedere], quam suis ornamentis, redimiculis ac monilibus composita, sine nota posset procedere. Verum vestra imperatrice dilectione moræ impatientæ et acrius impellente, tandem exoptatam exhibere specie compellimur pudorosa, dum adeo nequeamus formosa; multæ enim rerum turbæ propositam nobis elegantiam et volucrum accessum sustulere. Quam vero veræ scripsimus comprobentur, tempora, loca, personæ, quando, ubi, et in quibus facta nocentur; antiqua etiam et moderna scripta vestra, præsentium quoque oculi, inficiabiliter testantur. Quod autem de veteribus nova fecimus, vel recenter facta recenti stylo propagamus, nemo vetustatis accola indignetur novitati, ne forte Deo semper nova creati videatur indignari: quia Deus Abraham, Deus est Augustini; et antiquorum signorum operator eadem hodie in modernis et hodiernis sanctis suis operatur, cui clamat propheta: *Innova signa et immuta mirabilia* (*Ecd. xxxvi, 6*); creat novos cælos, et sedens in throno nova facit omnia. Si antiqui Patres non suscepissent quæ tunc habebantur nova, nulla nobis modo essent vetusta. Sed Judæi et cæteri increduli,

A sanctæ novitatis ac veritatis inimici, malunt permanere in tenebris vetustatis et erroris sui, quam luce novæ gratiæ illustrari. Hoc etiam sub ipsa gratia videntur imitari, qui rancore vetusti usus aggravati refugiant novis Dei miraculis in melius renovari. Plerique etiam hominum, quod speruunt, credere renuunt; quod amant, ultro credentes appetunt, nemo autem qualemcunque vel minimum contemnat veritatis præconem: nam sicut mendacium nullius auctoritate potest esse verum, ita veritas suam per se habet in quolibet auctoritatem. Quæ autem per visum vel in somnis mandata, vera probantur ex rerum consequentia: utpote legimus ægros per somnum ad sanctorum busta salutis gratia jussos venire, et obedientes sospitatem ibi recepisse. Qui hanc veri evidentiam mavult velut somnia vana deridere, quam attendere, poterit et Joseph et Daniellem aliosque prophetas, ipsumque Joseph in Evangelio et alienigenam Nabuchodonosor, qui divina mysteria conspexere, velut somniatores abnuere. Sunt etiam qui inepte indignantur cum in vilibus personis facta sanctorum miracula recitantur, quasi probrosa sint talium nomina vel memoria [memoria vel nomina]: cum nullum verbum fiat propter eos; sed propter ipsorum in Deo gloriam, qui mira in minimis facit, omnia enarrantur. Nani quonium Dominus Lazarum meudicum ex nomine proferre non dedignatur; denique nec Herodes, nec proditor Judas, nec Cayphas in Evangelio nominarentur, nisi propter Dominum vel suos quibus insidiabantur. Hæc

nos propter diversorum controversiam proferre no- A
verint ben volæ animæ, ne cum obloquentibus inci-
pian quod diligunt fastidire, et quod verius cogno-
verunt in rminus credere: corrumpunt enim sensus
bonos colloquia mala. Fecimus autem in eadem
materia duos codices, majorem et minorem: qua-
tenus minor amabilius obtemperet amicis exteris
tædiosis, major uberius redundet domesticis illis de-
sideriosis. Verumtamen quædam habet major, quæ-
dam minor; quæ non habet uterque liber; et alter
alia, alia alter sapit condimenta. Item eadem gesta
aliter ibi, aliter hic sunt dicta, ut alter alterius ope
egeat et gratia. De Ulysse facundo ait poeta:

Ille referre aliter sæpe solebat idem.

Hæc piis amicis pie alludendo et pie commen- B
dando, oramus et præsentibus et posteros memores
esse affectus nostri et servitii devoti, quamvis in-
grati.

Hactenus prologus, in quo voces duas per con-
jecturam correximus; eandem libertatem deinceps
sumpturi in sequentibus: ita tamen ut inter un-
nos profetur ea lectio, quam correctionis egere
putabimus. Similiter deficientia quandoque ad in-
tegrum sensum verba a nobis addimus, sed inter
(...), tantisper valitura, donec facta collatione cum
aliis Mss. quæ necdum videre licuit, integritas ori-
ginæ suggeratur ab aliquo, qui voluerit eo labore
de sancto atque de nostro hoc opere mereri bene.
Mabilio partitionem auctoris in marginem transtulit
et titulos capitulorum initio collegit. Idem hic ser-
vatur per numeros, inducta solum divisione capitum
nova, nostroque instituto ad servandam uniformi-
tatem idonea, quod similiter fiet in libro primo de C
translatione.

DIVISIO CAPITUM.

CAPUT I. Victore mundi Domino regna captivati
tyranni suis palmigeris distribuite, Augustinus, di-
vinus Legatarius, a Romano apice hæreditatem sor-
titur Oceanitidis Britannæ.

II. Describitur hic Augustinensis mundus, ut quidam
terrenus paradisis rerum læcundus, et graciosus.

III. Hoc ingens hujus omnibus domicilium paravit
Dominus suo Augustino, ut ab initio conditum mun-
dum homini conlito; et Augustinus relinquens pa-
triam, factus est in gentem magnam.

IV. Hunc papa Gregorius assumpsit, quem pro se
mitteret in Angliam, ut Anglos, gentem candidam,
gentem faceret angelicam.

V. Mittitur vir virtutum, cum quadraginta evan-
gelicis collegis, ad convertendam Angliam. Eunt
armati ad fructiferam gloriæ patientiam.

VI. Sancti rumore pravo exterriti, Gregoriana
epistola ad ceptum iter virtutum, fortius per Angus-
tinum sunt animati.

VII. Epistola beati Gregorii ad ipsos, perseveranter
ut Augustino obediant.

VIII. Epistola ejusdem papæ Arelatensi archie-
piscopo Ætherio, et Augustino ejusque consortibus
necessaria provideat.

IX. Augustino referente sociis apostolica man-
data, festinant per adversa et prospera ad vera

præmia, consolante eos etiam miraculis superna
gratia.

X. Andegavæ Dei peregrini per feminas expulsi,
evolantem baculum de manu Augustini per tria stadia
secuti, noctu sub dio quiescentes, irradiantur splen-
dore cælesti, et satiantur fonte divinitus producto
humi: scripsitque ibi dux nomen et causam itine-
ris sui.

XI. Vicini, tanto jubare noctu viso perterriti,
mane ad locum currunt; in amissis sanctis, reatu
suum plangunt; ex litteris in terra descriptis Angus-
tinum cognoscunt: ecclesiam ibi in ejus honore,
quæ omnem feminam perpetuo excludit, constituunt.

XII. Matrona cum cerco hanc tentans intrare,
ante limen in ipsa vetita meta ruptis intestinis in-
terijt. cunctasque sui sexus acris exterruit.

XIII. Miraculum autem ab ipso Andegavensi
episcopo, qui hanc ecclesiam reedificatam dedica-
vit: qualiter in dedicatione funditus conculcate se-
getes ac penitus desperatæ omnibus aliis uberiore
extiterint in messe.

XIV. Augustinus cum sociis, post diversa terrarum
discrimina, applicuit Britanniam, ad mansionem per-
petuam divinitatis præordinatam.

XV. Tanetus insula Cibratum in sanctis suis sus-
cepit prima; felix telus, fecunditate sua tot Deifo-
rorum advenarum felicissima.

XVI. Æthelbertus, rex Anglorum regum tertius,
sed christicola prius, uxore christiana clementior,
optimum æternæ salutis nuntium ab Augustino sus-
cipit; sed non facile acquiescit, ut ex difficultate
sanctis gloria accrescat. Venit in Tanetum audire
advenas, Dominicæ crucis vexilliferos et præcones.

XVII. Augustinus exponit regi optimum nuntium
quod attulerit, videlicet, mundi conditorem et re-
demptorem humano generi regnum cælorum aper-
uisse, et de terrigenis cælestes iudicatas fecisse;
et homines ita dilexisse, ut homo fieri, atque in-
super, post innumera divinitatis suæ miracula et
ostenta, pro hominum (amore) morte crucis mori
voluerit, et suos legatos ad convertendas nationes
omnibus tormentis invincibiles inextinguibiliter ac-
cenderit; quodque ipsi, tali charitatis flamma stimu-
lante, advenerint.

XVIII. Rex Æthelbertus laudat quidem æternæ bea-
titudinis promissa, et colligit sanctos pro illorum
benevolentia; sed nescit adhuc vetusti erroris ten-
bras exuere et indui luce nova.

XIX. Regis clementia, imo Dei providentia,
sancti advenæ, cum elato Dominicæ crucis vexillo
et canoris precibus, in perpetuam habitationem Do-
roberniæ ingressi, vivebant angelice, ut peregrini
mundi et indigenæ cæli, et cohæredes sibi gliscentes
regni Dei.

XX. In orientali Doroberniæ ecclesia beati Mar-
tini, olim a Romanis christianis condita, fidus re-
ginæ custos beatus præsul Letardus agebat divina
officia, quæ sacratissimus Augustinus cum suo chore

irradiabat apostolica vita et doctrina, et signorum, A qua plures convertit, affluentia.

XXI. Victus rex, per dulcia aeternae felicitatis blandimenta et irrefragabilia virtutum exempla, subieitur Christo fide devota.

XXII. Rex de excelso humillimus, de principe puer ecclesiasticus, baptizatur in summae Trinitatis confessione et nomine, repletur candida Christi columna, fit de veteri idololatra novus christicola. Ilinc Augustinus Deo canit, cum suprema chorea, gaudens sua vota sic prosperata.

XXIII. Gloriatu rex fraternitate nova de ducum et plebium combaptizatorum turba, nec jam suum regnum aestimat quod administrabat, sed totum cum subjectis sibi regibus et populis in dulcem Christi ditionem transferre ac dilatare decertat; episcopis, B monasteria, ecclesias, tanquam Dominica castella, regaliter aedificat.

XXIV. Augustinus praebens se electioni apostolicae et ecclesiasticae, nimirum assumptioni Dominicae, ab Arelatensi archipræsule consecratur in primitivum patriarcham Angliae perpetuamque benedictionem refert Dorobernicae.

XXV. Mittit Augustinus Romam nuntiare beato Gregario, regem et populum Anglorum cultum Christi suscepisse, se episcopum u factum esse, jamque multae messi operarios deesse. Cui papa remittit apostolicum pallium, et plurima doctorum auxilia, ut diversarum interrogationum responsa.

XXVI. Epistola beati Gregorii papae de misso pallio, de jure Londoniensis episcopi, de Eboraci C metropolitano, et de Augustini ditione super omnes sacerdotes Britannicae.

XXVII. Item ejusdem per Mellitum ad Augustinum epistola, ut destruantur idola, et fana bene constructa aqua benedicta ad divina purgentur officia, nec diabolo animalia fideles immolent, sed ad laudem Dei in esum suum animalia occidant, et donatori omnium gratias referant.

XXVIII. Item ipse papa, auditis tot tamque assiduis Augustini miraculis, sicut gaudens in gloria Dei exclamat, sic timens humanae imbecillitati ne insolescat, virum virtutum in missa epistola attemperat.

XXIX. Item ipse beatus Gregorius, Æthelberti regis susceptae Christianitati congaudens, hortatur eum D dulci epistola hanc gratiam sollicitè servare, et hanc in subditos sibi populos ocius extendere, fana evertere; subjectos exhortando, terrendo, corrigendo; aedificare [ecclesias] exemplo Constantini piissimi imperatoris, qui abjectis idolis Romam cum gentium populis tota mente secum ad Christum convertit; simul monet, ut Augustino obediat, quatenus illum Deus pro ipso orantem citius exaudiat.

XXX. Venerabilem quoque reginam Bertam idem praecellentissimus illustrator ecclesiarum gratifice laudat epistolari serie, tam pro regis conversione, quam pro pia erga beatum Augustinum suosque consortes procurazione; hortaturque haec famosa merita attentius augere.

XXXI. Hos epistolarum Gregorianae dulcedinis favos beatus Augustinus, omnium virtutum gradibus sideream scalam transcendendo, colligens; hos quoque rex et regina, pro suo affectu et capacitate, haurientes, nitebantur apostolicis documentis obsequi, ut post pereuntia regna mererentur caelestia consequi.

XXXII. Britones, Anglorum debellantium reliquias, ab ecclesiastica regula dissidentes, convocatos regis ope Augustinus, tota paterni affectus instantia, decertabat ad legitimam omnium concordiam adsciscere; sed difficillimum est irrationabiliter rationi repugnantes corrigere.

XXXIII. Causidicus Domini, advocato in medium caeco: In hoc, inquit, ostendat Dominus rerum, cuius partis dogma sit verum. Proponit caecum Britonibus curandum; illis recusantibus, signo crucis caecum illuminat Augustinus: victi Britones petunt inducias, dum suos consulant et synodus iteretur.

XXXIV. Consulti Britonum pontifices (respondent) ut Augustinum advenientibus assurgentem, tanquam mitem et humilem corde, reciperent; residentem vero, ut superbum et ferocem, repudiant. Venere, et sedentem sibi non assurgentem indignanter respuere. Quos ille adhuc clementius cupiens lucrari, proponit tria servanda, ceteris non data tolerantia: ut Pascha suo tempore sicut omnes Ecclesiae celebrarent, ut baptismi sacramenta ecclesiastico ordine peragerent, et Angli una secum evangelizando fratres et coeuvos regni Dei acquirerent: Sed illis omnia repudiantibus, praecit ab his perituros, quos nolent habere salvos.

XXXV. Haec praeconis Domini prophetiam rex Anglorum Æthelfridus immaniter exegit, qui Britones bello delevit; et de eorum monachis, contra ipsum acrius oratione pugnantibus, mille ducentos extinxit.

XXXVI. Post Britonibus incorrigibilibus praedicta mala, Augustinus omnium saluti intentus, Eboracam metropolim adit; in itinere hominem paralyti et caecitate destitutum erigit, et Christianum facit [Al., fecit].

XXXVII. Quod in die natalis Domini plusquam decem milia credentium, absque parvulorum ac mulierum infinito numero, in fluvio Sioalira baptizavit.

XXXVIII. Ubi intransvadabae profundum non solum incolomes transierunt, verum etiam omnes infirmi sanitatem receperunt; ubi et in memoria beati Augustini condita ecclesia multa fidelibus praestantur beneficia.

XXXIX. De epistola beati Gregorii papae ad sanctum Eulogium patriarcham missa, in qua gloriatur in Domino de Anglorum conversione, per Augustinum facta: et quod ipse, et qui cum eo missi sunt, apostolorum virtutes et signa imitari videantur; et de decem millibus vel amplius uno die baptizatis.

XL. Regrediens feliciter ab Eboraco, occurrit aegro, foedo candore lepra tabescenti, lacrymabili querimonia paternam ipsius clementiam mussitanti: qui clamosa pietate audit cum Domino clamorosa ta-

citi murmuris desiderium, et in virtute dicentis in A Evangelio, Mundare, sancta [Al., acta] fide hunc luridum reddit mundissimum.

XLII. Augustinus, omnibus bonis desiderabilis, solis inimicis lucis odibilis, indomabiles sanctorum injuriatores æterno opprobrio in spiritu Eliæ deformat, qui supplices ægros jugiter salute reformat.

XLIII. Additur huic mulctæ aliud in alio incorrigibilium gente iudicium, ut videlicet novo et inexperto prius huic orbi (morbo) omnes a minimo usque ad maximum sulfureo flagrant incendio, donec ab impietatis scoria, conlati in massam fidei pretiosam, purgantur: et inextinguibilis pœna solo baptismatæ Christi, Augustino succurrente, extingueretur; et hæc clades ab hac patria perpetuo eliminatur.

XLIII. Augustinus ejusque socii, a præmemoratis B repugnatoribus digressi, gravi exæstuant siti; sed ipsum ducentem Dominum sua apparitione et allocutione confortat, ut pro quocunque fideliter petierit impetraturum se esse firmiter credat.

XLIV. Vates Domini in loco, ubi fons vitæ apparuit, baculum fixit, et sitientibus largifluum et variis morbidis salutiferum produxit; locum a cernendo Deum *Cernel* appellavit, ibique ecclesiam in memoriam tantæ revelationis Domino Salvatore condidit, ubi etiam monasterium in honore principis Apostolorum Petri constructum excellit.

XLV. Parochiano sacerdoti *Cerneli*, morbo in mortem anhelanti, Augustinus noctu apparens, jubet ad præfatum fontem suo nomine vulgatum pergat, ibique quinquagesimum psalmum tertio cum tria C ablutione corporis concinat; qui surgens vires eundi recipit, jussis obediens: anus redit, mane sacerdotalia officia populo exsolvit.

XLVI. Augustinus, peragrata ex parte Britannia, ad perpetuam manionem suam Doroberniam regreditur, et ut solis sui recursus omnium gaudio recipitor.

XLVII. Juvenem gressibus, auditu, et loquela damnatum pius curat: redintegrat; rursumque solita inolenia abusus sanitate, et priori repercussum debilitate, rursum Patris benignitas triplici salute restaurat.

XLVIII. Legitur ut beato martyri Livino in baptizando affucit, ut cælestis splendor super baptizatum affulserit, dextra divina signo crucis ter illum benedixerit: tum ut jussu et ductu angelico super longi maris uudas, quasi florido prato, pedibus ad Augustinum venerit, et ab eo totius perfectionis documenta accepit: quem apud se quinquennio detentum, sacerdotem Domino consecrat; donatumque liberaliter sacerdotalibus insigniis, et de discipulo magistrum gentis suæ, relegat.

XLIX. Attestatio Veturnosi, quem tertia progenies sua hodiètenus durans asserit beatum Augustinum vidisse, et de lubrico ac nebulosissimo Christianum modestum ab ejus baptisterio resurrexisse; ipsum vero jugi turba vallante innumerabilia signa patrasse. Referebat etiam mœternus superstes, ab antiquoævo relatum (sic) sancti Patris formam et per-

sonam patriciam, staturam; ipsamque nudis pedibus patrias lustrando, callos in plantis attraxisse.

L. Jam æternis amoribus totus saucius, jam a terrenis tumultibus in requiem Domini absorptus, viam faciebat cœlo, crebris precum, suspiriorum et lacrymarum pulvis. Tandem intelligens ex Spiritu sancti responso suum exauditum desiderium, beatum Laurentium, apostolicis virtutibus præclarum, suorumque comitum præcipuum, rege cum confuso populo immensum congratulante, orlinat eum omni solemani gaudio sibi successorem, ut quondam Apostolorum princeps Petrus Clementem, videlicet ob novellæ informationis necessitatem.

LI. Jam melliflue exhortato rege et Ecclesia æ populo, ut perseverent in fide et amore Christi, relinquens omnibus perpetuæ dilectionis pignora, presente rege et pontifice Laurentio, inter omnium lacrymosa examina, vallante eum cælesti chorea, transit ad æterna Domini solennia: quos infirmi laudantes prosequamur, non exequialibus planctibus, sed triumphalibus cantibus.

LII. In monasterio quod condidit a sancto Laurentio delicato, reconditur pretio issimum sui corporis margaritum cum júbilo.

LIII. Quam pulchre Roma Ecclesiarum parens, tanta pignora edidit, qui totius Britannici Oceani patres et institutores emineant: quanto odore suavitatis et splendore gloriæ, unus amor et unum cubiculum simul astringit; qui, distincti per diversas mundi nationes, singuli patroni singulis populis solariter prælucent.

CAPUT PRIMUM.

Res gestæ usque ad ingressum. Miracula in Gallia patrata.

I. Potentissimus triumphator mundialis tyranni, omnia trahens ad seipsum in crucis examine, habens per olim præscripti nominis insignia, Velociter spolia detrahe, festina pradari; universa captivi prædonis spolia suis ducibus victoribus distribuit; Petrus arcem rerum Romam comprehendit, Paulus procinctu belli omnia subegit; Andreæ Achaia, Joanni Asia, Matthæo Æthiopia, Thomæ et Bartholomæo contigit vastissima a solis ortu India: et ne per singula prolonger, tandem summus Dominicarum nuptiarum præceptor Gregorius, orbem terræ apostolicis alis amplexus est; Augustinus vero cui hæc corona gemmis æthericis textitur, alterum Britannici Oceani orbem suo Apostolatu præcinxit. Felix Roma, quæ, post primos theoricæ fidei principes, tam principales ecclesiæ edidit consules. Hæc olim præpollens Augustali monarchia, d inde bellorum turbinibus peno submersa remansit, ut gigneret hæc duo magna mundi luminaria, alterum quod præcesset diei, alterum quod præcesset in diem vertendæ nocti. Gregorius, in filis lucis præluxit Christiano orbi, velut sol diei: Augustinus, tenebrosam gentilitatis orbem et nocturnum chaos Oceani illustravit lampade lunar, atque aurora succedente, vertit in solarem meridiem Christi. Hanc obstinatam mundi zonam, armis gentium ac dæmonum septam, Augustinus invadit aui-

uosius, quam quondam centopolim (an Gigan zopolim) montem Hebron Caleph magno animus. Hæc est in Christo portio tua, hæc hæreditas, hæc cælo translata patria, O stella Romæ nativa, et noster in hac plaga Patriarcha! Hanc Domino acquisisti; acquisisti Domino, et ipse possidisti. Quidquid pietatis hæc terra germinat, qui quid florifcat, qui quid fructificat, tu cultor, tu sator, tu plantator es; totum in Domino tuum est. Quidquid etiam sanctorum protulit, tu institutor, tu primicerius, tu princeps es; omnia te respiciunt, te conitantur, te coronant, quæ Domino allaborasti: labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi crit. Te reges, proceres, patres, genæque sequitur: te protectorum concipiunt et protopatrem.

2. Sed qua laude attollam hunc Augustinensem munum? Quidam terrenum te reus est para isus; quidquid opum ubivis habetur, aut hic nascitur, aut confluis undique nationibus circumfusa Amphitrite ipvehitur. Credas maximum orbem divitias suas ac delicias, quæ particulatim in suis partibus prærogat, hic pariter aut invenisse aut thesaurizasse. Regnum est imperiale, Romanis cæsaribus augustaliter regnatum, qui se tam hic quam Romæ gloriabantur rerum habere solium. Tellus copiosa, omnium sationum et plantationum sæcunda; ubi tunc procreans non solum patriæ assueta, sed adeo Græciæ vel remotiorum regionum [Al. remotioris horum] plantaria. Patet amplissime uberrimis agris, vernantibus pratis, diffusis campis, pinguibus pascuis, gregibus lactifluis, equis et armentis bellicis. Irrigant crebrescentes fontium acaturigines, rivuli salientes, flumina insignia et famosa, lacus et stagna piscibus et avibus ac navali comæatu assidua, urbibus et populis accommodata. Frondent luci et nemora, campestria et montana, glande et fructibus silvestribus plena, diversis venatibus opulenta. Sunt et silvæ castaneæ, divitum epulis acceptæ: vineta [Al. vineti] quoque non solum Gallicis et Italicis, sed etiam Albanis, Argolicis et Puniceis, arvis respondent [Al. respondebit] uberrimis. Sunt hic fontes salinarum, sunt et fontes calidi, calidique fluvii, balneis calidis extracti. Quid dicam maris divitias, quæ non solum navalibus mercibus, verum etiam innumeris piscium generibus hoc regnum et replent et decorant? Inter quæ diversa ac magna natalitia capiuntur parsim, delphini et vituli marini, atque insuper montuosæ balonæ. Rubent conchyliis super Indicas ac Sidonias tincturas; et decorem suum dum alias omnia vetustate mutant aut minuunt, hæc tenacius illustant, nec sole nec imbre violant. Inest conchis ornamentorum pretium, unionum scilicet gemmantes orbiculi, candore splendidi et margaritarum multicolora decora.

Rubent aliæ, aliæ virent, hæc purpureo, hæc hyacinthino, hæc prasino colore vestiuntur; sed major harum candidat multitudine. His amissum ingenia inter præclaros lapides aurea ecclesiæ adornant mollitia: ipsos etiam æquat aut superat au ea Angli-

³ Quæri paræ Nordhumborum, uti et Bernicij, subinde sub propriis regibus fuere. Ibi Alle dicitur rex

A caram virginum textura, quæ regia et pontificia insignia, intincto murice coceoque bis tincto flammantia, splendentis unionibus et margaritis cum præcellentibus gemmis prætexto auro instellant, et pretiosa stemmata artificii mixtura amplius irradiant. Uniones tantum Hesperia, Britannia et Eoa-India sororisant. Hæc etiam gagatem prodige gignit lapidem eo pretiosiore quo aliis sæculis rariorem; hic (autem) est gemmea nigredine fulgidus; invenitur quoque purpureus, ceruus, albidus, viridis; ardet igni adnotus; ubi confricatus incaluit, leuem materiam attrahit ut adamas ferrum; ubi incenditur [Al. intenditur], serpentes fugantur. Venis nihilominus metallorum æris, ferri, plumbi, stanni, argenti et auri, divites massæ viscerantur. Mirere et rupes et scopulos aërios, templaque passim et mœnia de saxosis montibus oserosa, et quodam nativo marmore decorata.

3. Hoc ergo tam speciosi et opulenti orbis ingens domicilium, prædiga manus Domini dilecto suo Augustino præparavit; qui quondam, ubi mundum condidit et omnem ejus ornatum perfecit, conditum tandem hominem amicum, cui hæc præcaverat, introduxit. Beatus igitur Augustinus dimisit dulcem alnam et augustam matrem Romam, amplectens pro patria peregrinationem longinquam et periculosam, ut de frementibus nationibus in patientia fructum ferret, et hæreditatem sempiternam Christo acquireret. Exiit de senatoria cognatione sua cum patriarcha Abraham, et veniens in terram a Deo provisanam factus est in gentem magnam. Multiplicatus est ut stellæ cæli, in sanctorum multitudine sequaci et gentium populo fideli. Bene itaque in tot filios dilectionis excrevit, qui pro alienigenis animam ponere venit. Alii fortiter, iste et fortiter et feliciter vicit, qui martiali animo incruentum martyrium tulit. Bene etiam, qui omnia reliquit et cæli regnum obtinuit et hic omnia (in) centuplum recepit; cujus angelica charitas et generosissima liberalitas, quæ omnibus largissima et sibimetipsi erat parcissima, hoc abundantissimum regnum, superbis Augustis pomposum, caleato appetitu fecit omnibus benefiosum. Felix paupertas, quæ tam multos ditavit! beata abstinentia, quæ semper indeficientem familiam pascit! Quo se arctavit, nos amplificamur: quod jejunavit, nos epulamur: imo ipse in suis hæreditibus omnia possidet et exaltatur. Sed dum ista scribimus, hoc maritimum Elysium revirescente mundo floruit, et inter paschalia florita splendidi Augustini sidereo natalitio instante, omni decore arrisit. Juvat ergo ad præsignati ipsius adventus seriem recurrere, ac demum de innumeris ejus virtutibus aliqua retexere.

4. Viderat insignis legifer Domini Gregorius, venales Romæ pueros, crine rutilo et forma eximia gratiosos; utque erat visceribus charitatis in omnes diffusus, percunctatur ardentior nomina gentis, provinciæ, ac regis illorum. Audit quod incoæ Angeli, provincia Deira, rex Alle vocitaretur; sed omnes

paganismo obsequerentur. Ingenuit benigna anima, A
floris, paradiso Dei tam congruos, tetris demonum aris
addictos; sed mox, uti propheticus interpret, adgaulens
nominum auspiciis: Bene, inquit, Angli: angelica
facie nitidi: bene Deiri, de ira Dei cernendi! bene
quoque rex dicitur Alle, cujus terra [Al. terra] canter
alleluia. Invasit ergo iter ad Anglos convertendos;
sed populi romani fractione, imo Spiritu Domini Jesu
omnia provide dictante, retractus est; videlicet alii
amico hanc gratiam servante Domino. At ubi apostola-
tum Romæ suscepit, unde gravius ab intentione sua
prepeditus existit, inde potentius consilium invenit:
quod enim perse non potuit, per splendidam lucernam
suam et arnigeram dexteram Augustinum ex, levit.
Hu c invenit secundum cor suum, unicum in Domino
sancti desiderii sui remedium, virum omnium virtutum, B
ad Dominica bella paratum, per ardua et fortia
eorum avidum; ut turrim David munitum, in qua
clypeus et hasta omnisque armatura fortium, atque
ad omnia comptum: vas scientie Dei evangelicum,
vas electionis Domini aureum. Mirabatur generosum
animum sua attentiore exhortatione; ut videretur
non tam sequi velle ad palmam, quam præcurrere.

5. Coll ecto itaque angelico eruditorum Christi
præcorum contubernio, qui comites, adjutores et
cooperatores Evangelici existerent doci Augustino;
postquam omnes ad propositum opus accepit prom-
ptos et unanimes, incesabiles totius bonæ voluntatis
auctori immolat gratias. Nec mara, exhortatos dili-
gentissime et armatos ad fructiferam gloriæ patientiam,
omnibus bene [Al. pene] provisâ quæ mundi C
peregrinis competerent, Deo et angelis pacis com-
mendat, et in viam perpetuæ salutis destinat. Longum
est exponere, sed piuum est recollere, tam sanctæ
tamque dulces animæ beatorum Gregorii atque
Augustini sanctorumque fratrum, a maternis visceribus
monasteriis Ecclesiæ avulsorum, quæ spicula
vulneratæ charitatis in separatione corporali senserint,
quas imprecationes beatæ restitutionis, quæ
suspiria, quas lacrymas invicem reddiderint: cum
se ultra dilectam patriam, imo mutuos aspectus
tam desiderabilium patrum ac sociorum, in hoc exsilio
visuros non sperarent; et ad tam longinquam,
tam externam barbariem, tamque incerta vitæ
discrimina transmigrarent. Sic quondam arcam Domini
ferentes vaccæ, et post factus abstractos mugiebant, D
et tamen a recta viâ nusquam declinabant.
Sancti namque euntes ibant et flebant transeundo ad
vitæ patriam, mittentes in lacrymis semina virtutum:
venientes autem venient in resurrectione, cum
exultatione portantes manipulos lætitiæ de luctu et
morte. Annus tunc erat ab incarnatione Domini
*, sexcentisimus, principatus autem Mauriti ab
Augusto quinquagesimi quarti annus quartus decimus,
ex quo vero Angli Britanniam invaserant
annus circiter centesimus quinquagesimus, ordinæ

fuisset ab anno 559 usque ad annum 589. Consuli potest
vita sancti Gregorii, 12 Martii ex Mss. edita, c. III, et
nostra ibidem Annotata.

* Imo solum erat annus 593 aræ communis, a quæ

tionis autem beati Gregorii papæ quartus, cum ipse
Romanorum pontificum gemma illustrissima, hæc
siderea Augustino præfulgente Anglis misit luminaria.
Tot dominicæ legationis manipulares ad quadraginta
nummerantur, quaterno scilicet denario Legis et
Evangelii quatuor animalia imitantes. Tot olim Le-
gifer ad considerandam terram repositionis miserat
exploratores; sed illi, præter duo, perfili; isti erant
fideles; illi filii alieni domino sunt mentiti; isti, filii
adoptionis, adhererunt veritati. Procedebant ut oves
ad victimam, grande scilicet spectaculum mundo [Al. mundi],
angelis et hominibus spectabiles; aeris potestatibus,
ut acies ordinata, terribiles.

6. Jam eminens a cognata domo excesserant aliquot
dierum itinere, alacres viam mandatorum Domini
percurrere: at vero dicente Veritate, Spiritus
[Marc. xxvi, 41, et Joan. xv, 5] quidem promptus
est, caro autem infirma; et, Sine me nihil potestis
facere; docendi erant ex humana imbecillitate, non
de se præsumendo sed in Deo sperando, viriliter
agere; et in ipso qui vicit mundum, vincere. In Deo,
inquit Psalmista, faciemus virtutem [Psalm. lxx, 14].
Dei itaque athlete, immemores constanti sue, surripiuntur
vaniloqua hominum fama, fallacia demonum ventilata.
Nuntiatum quod gens quam peterent inmanior belluis
existeret, quod crudelitatem epulis præferret, quod
sanguinem innocentum siteret, quod christiana fide
abhorreret, quod salutis doctoribus tantum supplicii
et cædibus responderet; sanctos quidem sine causa
plecti posse, hostes autem veritatis nec ratione nec
signis flecti. Hinc ergo desperantes talium saluti et
suo profectui, præpositum suum reniti non valentem
Augustinum, ad beatum Gregorium fecere legatum,
quem Anglis, si Christum susciperent, dederat episcopum;
orantes humillime per ipsum, quatenus eos absolveret
a tam periculoso et infructuoso apud ignotas linguas
dispendio laborum, et placillum ad sua annuaret
reditum. Tales enim adhuc erant invalidi, et ad
dominicam quidem expeditionem prompti, sed inexercitati,
sicut quondam discipuli Domini, volentes, sed non
valentes illum ad passionem sequi, interim condebantur
sub asylo, donec induerentur virtute ex alto; visa
vero ipsius resurrectionis et ascensionis gloria,
ita sunt animati et Spiritus Paracliti capaces effecti,
ut passionum ipsius participio plus gauderent, quam
timerent illum ad æthera subsequi. Poterat tunc
magnanimi Gregorii charitas, quasi de frustrato
incepto et de ludibriis demonum insultantium,
perturbari, nisi speraret in nomine Domini, in quo
sua cœpta er-debat feliciter perfici. Repletus ergo
spiritu virtutis, mittit per duces Augustinum Christi
peregrinis hanc epistolam paternæ exhortationis,
suadens et ipsi obtemperare, viamque et opus
cœptum, usque ad palmam et coronam gloriæ in Dei
adjutorio fidenter perficere.

ille erat Mauricii quartus decimus. Gregorii papæ,
quartus quin et indicio 14 infra in epistola sancti
Gregorii etiam citata. Apud Bedam lib. 1, c. 25, omittitur
annus Christi.

7. Gregorius, servus servorum Dei, servis Domini nostri. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cepta sunt cogitatione retrorsum redire; summo studio, dilectissimi filii, oportet ut opus bonum, quod auxiliante Domino cœpistis, impleatis. Nec ergo labor vos, nec maledicorum hominum linguæ deterreant; sed omni instantia, omnique fervore, quæ inchoastis, Deo auctore, peragite, scientes quod laborem magnum major æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite; scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quidquid a vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat: quatenus etsi vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis eveniar, quia laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.

8. Arelatensi quoque archipræsuli Ætherio, ut Augustino ejusque sociis Christi legatis in Britanniam necessaria solatia provideret, ita scripsit, secundum nomen suum omnibus vigilans, Gregorius: Reverendissimo et sanctissimo fratri Ætherio coepiscopo Gregorius servus servorum Dei (L. v, *Epist.* 55). Licet apud sacerdotes, habentes Deo placitam charitatem, religiosi viri nullius commendatione indigeant; quia tamen aptum scribendi se tempus ingescit, fraternitatis vestræ nostra mittere scripta curavimus, insinuantes latorem præsentium Augustinum, servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum auxiliante Deo direxisse: quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas Vestra adjuvet, et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare, scientes quod ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solatium, quia et res exigit, commodetis. Candidum præterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimoniali ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno quarto decimo, post consulatum ejusdem domini nostri anno tertio decimo, indictione quarta decima.

9. Hæc igitur apostolica documenta referente et alius intentante sociis Augustino, ita sunt confir-

^a Fuit inter socios hujus missionis sanctus Laurentius, et sancti Augustini in episcopatu Cantuariensi successor, cujus vitam illustravimus ad diem 2 Februarii, ostendimusque invisisse eum in Gallia hoc ordine episcopus, sanctum Serenum Massiliensem, Protasium Aquensem, Virgilium Arelatensem, san-

mati ut fortius quam cœperant cepta percurrere intrepide gauderent, et more optimorum militum acrius post fugam victoriam extorquerent. Ibant ergo cum cœlestibus animalibus ante facies suas, et non revertebantur cum incederent. Jam eis dux suus magnanimus Gregoriano ore dicere videbatur Augustinus: Cum jucunditate exhibitis, et cum gaudio deducemini: nam et montes reges, et colles duces vobis exsillent, expectantes vos suscipere cum gaudio. O immensum gaudium, quo, licet per acerba et aspera, itur ad interminabile regnum cum indeficienti copia meritorum et dulci fructu quasitorum Deo filiorum! Hæc intelligentes sancti festinabant per adversa et prospera, per plana et dumosa, transire ad vera præmia; ad omnia patientes, usque ad mortem facti obedientes. Inter tot autem virtutum merita semper beatum Augustinum comitabantur miraculorum lumina: ex quibus innumeris in Andegavensi, optima Galliæ provincia, celeberrimum est quod ibi turc peregrinus exhibuit: pro quo ejus honori ecclesia consecrata nullam unquam feminarum admittit. Unde multi honoratissimi viri Andegavensium, venientes Cantuariam ad sanctum Augustinum, vehementer admirabantur, hic, ubi corporaliter requiescit: tam licite et libere omnes feminas intrare, quam ibi nullam hujus licentiæ gratiam consequi posse. Quibus mirantibus respondebatur a fratribus; illas videlicet, quæ sanctum expulerunt, merito a sua ecclesia repelli; istas vero, quæ hunc susceperunt utro, ab ipso debere recipi. Jam olim quippe plurimi illius gentis nobiles et cari proceres, simulque ecclesiasticæ dignitatis reverendi patres, in Anglia, et maxime apud ipsum eum [ut gloriantur] patronum Augustinum, frequentes horum, quæ apud ipsos fecerit, constantissimi celebrantur assertores. Ili omnes sua successibus beatificabant Angliam, et maxime apostolicam Doroberniam, in summi Augustini prærogativa et in ipsa corporali ejus præsentia, tanquam corporali vita, cujus apud ipsos esset tam indelebilis memoria, et frequentia miracula, vel scripta, vel scriptis evidentiora. Hic ergo referamus ex publica notitia, quæ ibi suæ præsentis reliquit signa.

10. Agens sane Dominicam legationem, ut prænotatum est, a Roma in Andegavensi provincia Pontem [Al. Pontum] Sai nuncupatum, milliari tractu super Ligerim fluvium lapideo opere productum, cum illo sancto choro transiit sociorum. Quibus adjacenti villæ Sai ejusdem nominis conantibus succedere, incolæ hostilitatem pro hospitalitate restituere; et tot homines peregrinos, pedestri incessu et habitu humiles, quasi tot lupos et ignota monstra repulere. At vero mulierculæ simul glomeratæ, tanta non modo irreverentia, sed insania, ululatu, despectu, subsannatione, derisione in sanctos Dei, sunt de-

ctum Desiderium Viennensem, Ætherium Lugdunensem, perperam hic Arelatensi sedi tributum: sanctum Siagrium Augustodunensem; de quibus consulti possunt ibidem annotata.

^b Pons Sai, vulgo le Pont de Cé, Alias Pons Cæsaris; ita *Mabilio*.

hacchatae, ut viri indemnes vel innoxii quodam modo in eadem viderentur comparatione. Nec suffecerat eiecisse, sed longius inculcantes trahebant, impellebant, lacescebant, abigentes lubriciosa importunitate. Stabat juxta ulmus ampla et umbrosa, lassiss viatoribus ad pausam accommoda: sub hac sancti volentes ipsa nocte requiescere, non poterant, a mulierum, velut tot canum, infestatione. Unam vero caeteris impudentius Sancti vestigiū incumbentem, dum ipse elato baculo, velut ad bestiam et rapidam lupam pugnans conaretur abigere, subito baculus, novo Dei gratiae signo, de manu ejus velut ab arcu excussa sagitta evolavit, et in spatio fere trium stadorum humi affixus substitit: moxque cum beato contubernio subsecutus [ens enim divino Spiritu ad nutum Domini se eo vocari] accurrit, et baculum, imo cum baculo fontis æstum extraxit, qui protinus copiosa scatebra erupit: quo Dei famuli, immensas gratas reddentes suo largitori, a gravi siti relevati et suaviter sunt refecti, ibique nocte ipsa quievit in laudibus divinis devotissimi. Tunc etiam Altissimi clementia, impatiens filios lucis suae ac diei, terrae noctis et nudi aeris injuriam pati, subito lucem de summo caelo suo, solae jubar vincentem, super eos effudit, tectoque carentes tota ipsa nocte superno splendore obtexit, quasi sic orasset voce prophetica ipsa ecclesia sub dio relicta: Fac mecum, Domine, signum in bonum, ut videant qui oderunt me et confundantur (*Psalm. LVII, 17*); quoniam tu, Domine, adjuvisti me et consolatus es me. Viderunt itaque omnes finitimi tam immensum talium, a caeli vertice usque ad sanctos directum; ut ad confusionem suam pernoscerent, quantos caeli cives suis hospitibus extrusissent. Ipse autem sacratissimus dux secus fontem illum ita baculo scripsit in terra: ^a Illic hospitium habuit servus servorum Dei Augustinus, quem misit ad convertendos Anglos beatus papa Gregorius.

11. Jam lucis crepusculo imminente, ad destinatum locum abelantes, per Andegavensem civitatem iter accelerant; et hesternos contemptores suos, nunc appetitores ac de copia inopes, Dei nimirum zelo volente, sua salutifera praesentia vacuant. Mane itaque vicini ad locum, ubi tantum lucis miraculum conspexerant, undique accurrunt; gravi gemitu ac luctu ablatos repetunt: tum novi fontis beneficia contuentes, acriori mœrore sui reatus contabescunt. Tunc nos miseros, aiebant, quomodo tantum bonum, quod ultro in manibus habuimus, impia abjectione

^a Totam hujus miraculi historiam, uti et inscriptionem, etiam nunc singulis annis legi in ecclesia, prope Andegavos sancto Augustino consecrata, indicat idem Mabilio: verum arbitratur veri magis simile esse, quod inscriptio ab incolis dictata sit. In registro beneficiorum hujus diocesis appellatur Prioratus Parochialis Canonicorum, scilicet Canonicorum sancti Augustini, Abbatiae omnium sanctorum Andegavensi subjectus: ecclesia autem ista vulgo appellatur Saint-Outin.

^b Hoc tempore gaudere feminas ingressu ecclesiae et usu fontis adhuc permanentis, observat dictus Mabilio: additque ex epi tota sui confratris Alexandri Fourn-

nosra perdidimus, nec a tantis angelis saltem benedici meruimus! Descendentes ergo ex praefata scriptura nomen beati Augustini optatum, et legationis officium, accensique frequentia miraculorum, quanto citius juxta ipsum fontem ecclesiam condiderunt, ac in nomine ipsius beati Augustini consecrari fecerunt; ubi vero litterae ipsius descriptionis inventae sunt, altare constituerunt; ubi illud perpetuum, ut praemonstravimus, durat miraculum, quod ipsam ecclesiam intrare aut de fonte aquam haurire nulla unquam potest feminarum^b: ut nimirum sciat mundus quantum hoc genus offenderit Deum in injuria servorum suorum.

12. Quaedam illustris matrona cum magno cerro huc tentabat ingredi, quasi modo sanctus suae adularetur potentiae ac muneris; et absistentibus qui aderant respondit, se in sanctum non peccasse, sed velle se eum honorare: urgetque propositum audaciae. Vix ergo velitam metam et sacrum limen attigerat, cum repente rupit intestinis, et effervescentibus in terram alvi secretis, corruit infelix et interit; forasque extracta mortua, credere omnes terribiliter docebat, quod nulli crediderat. Tali repulsa ita omnes feminae sunt eruditae; ut plus aperta quam clausa ostia abhorreant contingere. Ne tamen [Al. tantum] ibi manae usquequaque sancti Patris gratia viderentur desolatae, incolae diutina [Al. divina] miseratione (moi) pro foribus ecclesiae receptaculum illis congruum aedificavere; ubi convenire, orare, oblationes suas et vota persolvere, sacrisque mysteriis possent succedere.

13. Ecce autem dum haec et antiqua fama, et recentis clarissimorum virorum Andegavensium assertionem essent comprobata, accidit reverendissimum ac prudentissimum Andegavorum pontificem ad desideratissimum patronum Augustinum venire, et quasi tam antiquum suae patriae hospitem magna cum devotione revisere. Il [forte is] etiam supra scripta miracula non modo a fratribus audire, verum ultro referre attentus erat: eodemque modo quo scripta sunt, fixa astipulatione, velut ex lectione, exponebat. Adhuc etiam novum miraculum, velut hesternum, in sui declaratum praesentia, cum tali scilicet Patris favore et gratia. O vos, inquit, felices, quibus aeterna beati Augustini contigit praesentia! Nec nos adeo sumus infelices, quibus perpetuo beata ipsius remansit memoria. Nostra quidem patria ante vos illum agnovit, et prius Andegavia quam Anglia signipotentem vidit: at nos, fateor, in majoribus nostris abjecimus pra-

rean, quod fons hic memoratus parieti ecclesiae ad Austrum posito est inclusus, cujus aquae sanitatis causa ab infirmis frequentantur.

^c Gocelinus in codice minore Guiffidum appellat. Cujus nominis duo fuerunt: prior praesuit ab anno 1081 usque ad an. 1093, et Turonensis cognominatus ad distinctionem successoris, itidem Guiffidi, et de Meduana cognominati, qui cathedram cessit Rainaldo, consecrato 12 Januarii, anni 1102. Quis horum intelligatur, nescimus conjicere. Quidni autem post novae ecclesiae dedicationem statim cessaverit illa mulieribus sexus exclusio?

sentem; sed supernis signis territi, satisfactione persecuti sumus abeuntem: quem cum jam non meruissemus nec manu nec visu contingere, cœpimus eum condita in ipsius honore Ecclesia, retinere. Quid audientiam vestram a miraculo ibi declarato verborum ambage morer? Crescente plebis devotione erga tantum parentem, suis supplicibus semper exaudibilem, semper præstabilem; cœpere illam ipsius reconciliatricem ecclesiam præcelsius restaurare, ejusque patrocinia sibi arctius amicare. Hanc itaque ego, mense maio, die scilicet depositionis tanti patris, magnis utriusque sexus votis, in ipsius, cujus prius erat, dedicavi memoria, confluyente multitudine plebium innumera. Eminebant in circuitu condensæ agrorum segetes, jam messi proximantes, jam in spicas et aristas adolescentes. Populus ut fluvius undique irruens non attendebat annonam, nec, cujuscunque foret, messionem, conculcabatur et conterebatur, velut in arca labor hominum et boum, confundebar spes stationum et frugum: jam vero non tam flagellata et contrita videbatur stipula luzifera, quam scopata et nudata arca. Quid ergo valedixerunt omnes illius anni opibus, valedixerunt et Augustino, alias quam amiserant obventuras) sibi sperantes in ipsius largitionibus. Sed tandem desperatis in rebus mirabilior virtus (apparuit) Augustini meritis non fallentibus: tanta quippe segetum copia eodem mense ad messem cunctavit in tota illa vastatione, ut nulla terrarum illius provinciarum huic se posset æquare, vel ubertate frugum, vel altitudine. His mirabilibus populi attoniti, tantis beatum Augustinum præconis gaudent efferre, ut credant et prædicent, eum qui quid velit a Domino ubi vis gentium posse impetrare, et quidquid fideliter petitur, posse præstare. Hæc memoratus episcopus, tota patria teste, propalans gratulicis auditoribus, dignam certitudinem dabat omnibus, quam sancte credenda sunt antiqua signa, in tam novellis declarationibus.

14. Jam post Latium, post Italiam, post Gallias, post tot montana, campestria, nemorosa fluviosaque terrarum et gentium discrimina, tandem Deifer, pacifer, salutaris Augustinus, cum beato contubernio, felici cursu applicuit Britanniam, ad mansionem scilicet et quietem perpetuam, divinitus sibi præordinatam. Via justorum recta facta est, et iter sanctorum præparatum, et deduxit eos Dominus Deus noster via mirabili ad certum locum.

CAPUT II.

Ingressus in Angliam. Conversio sancti Æthelredi regis. Lætitia sancti Gregorii Magni.

15. Habet Regia Cantia insulam prægrandem et celeberrimam Tanetum, capacem amplitudine secularium familiarum: javuani et sinum pandit trans-

^a Beda Wantsumu, nunc Stoure dicitur.

^b Apud Willelmum Thorne in chronico dicitur, sanctum Augustinum de navi descendente pedem petra quasi luto impressisse, eamque in capella ibi fundata honorifice collocatam.

^c Sancti Æthelberti regis acta illustravimus ad 24 Februarii: quibus ex lib. II Translationis sancti Augustini c. IV addenda aliqua erunt ad confirmationem cultus.

^d Berta sancto Gregorio lib. IX epist. 59 Aldi-

A marinis frequentis, tellus uberrima et opulenta, atque camera Cantiarum accommoda: fluvius ^a Wantsumæ, tribus stadiis latus, hanc a continenti terra discriminans fecit insulam: is utrumque caput in mare protendens, duobus tantum ostiis transvadatur. Hæc ergo insula Chrisum in sanctis suis prima ^b suscepit, felix tellus sua fecunditate, sed felicissima tot Deiflororum advenarum, imo tot civium supernorum hospitio! hinc interim novus pater Angliarum cum sancto collegio a marina salsugine refovetur.

16. Regnabat tunc Angliarum rex ^c Æthelbertus, Anglorum regum tertius, sed futurus jam christicola primus. Ille supernæ electionis providentia, præ cæteris antecessoribus, aliis etiam regibus præsidens, imperium usque ad Humbram vastissimum fluvium porrexit, qui scilicet Meridianas ac Boreales Anglorum gentes interludio disternat. Huic regaliter præsidenti in metropoli Cantuarum legatus Domini Augustinus, per legatos et quos ab affluibus transmarinis beati Gregorii hortatu assumpserat interpretes, mandat se, sui sæque gentis amore et gratia, a Roma venisse; et nuntium sibi optimum atque omni acceptione dignissimum afferre, qui suscipientibus sempiterna gaudia et infinita, cum sempiterno Deo cœlestis regni sæcula, fide protestetur indubitantissima. Talia rex placido animo percipiens, præcepit eos in ipsa qua recepti sunt insula residere, eisque exhiberi quæ vitæ usus postularet, quousque pertractaret, quomodo ipsos disponderet: jam enim ubique coruscans christianitas illi innotuerat, maxime quia regia conjux illi erat ex Francis regibus, christianissima, ^d Berta nuncupata, quam eo sacramento a parentibus obtinuerat, quatenus christianam religionem semper intemeratam sibi cum suis comitibus servare permetteret. Sanctissimus enim præsul Letardus datus est comes et custos reginæ fidelissimus, qui eam piis monitis et exemplis, inter damnosos paganitatis usus, jugiter in Christi cultu corroboraret. Hæc ergo regem, quamvis avitis adhuc tenebris obtemperantem, facere [*Fortè fecere*] christicolis elementorem; et quasi jam ipse media sui corporis parte Christum coleret, viam Christi bajulis patefecit, donec et ipse intraret. Veniens itaque rex ad insulam die opportuno, et residens cum optimatum cœtu sub dio, ad suam audientiam accersit Augustinum cum suo conventiculo: fallebat enim adhuc regem augurationis error, velut nocturnum Nicodemum, verentem, ne si in aliquod tunc cum sibi supervenirent, si quid incantationis aut maleficii scirent, convictum eum seducerent. Sed quantum lux a tenebris, distabat talis mens ab innocentibus ac rectis: attollebant potius vexilla dominica, quibus examinarent præstigia dæmoniaca. Verberga, filia non Chlotharii primi, ut Mahilio ait, sed Chariberti regis Parisiorum, uti ex Gregorio Tironensi et aliis deduximus ad vitam sancti Letardi, quam dedimus cum Vita dicti Æthelberti regis ad diem 24 Februarii, quod diem natalem ignoravimus. Verum postea didicimus ex Ms. Romano ducis Attempaii, et alio antiquo nostro, diem natalem et cultus sacrum esse 7 Martii, uti ad hunc diem diximus. Eiusdem miracula quædam habentur infra lib. I Translationis sancti Augustini c. V.

nere ergo, non erubescetes, sed eminenter afferentes triumphatoris mundi crucem argenteam, et imaginem Domini Salvatoris, forinose atque aurose in tabula depictarum. Canebant simul litanias, quibus cadere adversaria Dei moenia Jericho; orantes contrit corde pro sua ipsorumque, quos Deo acquirere venerant, perpetua salute.

17. Residentibus eis jussu regio, Augustinus primum ore intonat evangelico: Ad tuam, o rex, totiusque hujus regni perpetuam pacem huc ingressi, optimum nuntium sempiternae laetitiae, ut pridem mandavimus, afferimus tibi: si susceperis, hic et in aeterno regno aeternaliter beatificaberis. Jam enim mundi conditor et idem Redemptor humano generi regnum caelorum aperuit, et de terrenis caelestes indigenas fecit. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum, sicut ipse unigenitus testatur, pro mundo daret (*Joan. iii, 16*); ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Tam enim infinita charitate idem Dei Filius homines dilexit quos fecit, ut non solum homo inter homines fieri, verum etiam mortem, mortem autem crucis, pro hominibus dignaretur pati. Sic namque placuit ejus ineffabili clementiae, et diabolum captivorem nostrum, non in suae divinitatis majestate, sed in nostrae carnis infirmitate elideret; et nos, debitam praedam, per indubitam crucis poenam, a faucibus impiissimi tyranni orueret. Cujus incarnata divinitas innumeris virtutum claruit ostentis, omni divinitate curata, omni virtute patrata: caelo, sideri us, terra, mari, inferno se omnium Deum et dominum ostendit; ventos et mare imperio sedavit, fluctus maris quasi solidum campum calcavit: tandem mori ut homo pro hominibus dignatus, in triduo a morte sicut Deus surrexit, et solem, qui in sui conditoris nece obtenebratus est, suo splendore clarius illustravit. Surrexit, inquam, ut nos resuscitaret: ascendit ad caelos, ut illuc nos triumphantes ageret. Iude iudex omnium saeculorum veniet, ut credentes in regno suo, damnatis incredulis, perpetuo collocet. Ne ergo, o praecellentissime regnator, superstitiosos nos iudices, quod a Roma in tuos fines tuorumque salutis gratia laboravimus devenire, et ignotis gentibus quasi ingrata beneficia subrogare. Noveris, piissime, magnae claritatis necessitate urgente id nos intendisse. Desideramus enim, super omnem mundi appetitum et gloriam, quam plurimos in regno Dei nostri coaevos habere; et qui in sanctorum angelorum consortium possit proficere, ne pereant, totis visibus certamus prospicere. Haec quippe benevolentiam Christi nostri benignitas, de inestimabili dulcedine Spiritus sui, omnibus suae veritatis praecognitionibus ubique infudit, ut propriis necessitatibus postpositis in omnium gentium salutem exardescant, et quaslibet nationes, ut parentes et filios, ut fratres et cognatos habeant; et omnes una Dei dilectione amplexos, ad infinita omnium gaudiorum ac solemnitatuum saecula pertrahere satagent. Tales regis signiferi, cum innumeris miraculis facti testes Dei, per gladios, per ignes, per belluas, per

omnia tormentorum et mortium genera mundum salvatori suo invictissime subdiderunt. Jam omnia Roma, jam Graecia, jam reges et principes terrae, jam insulae gentium, propheticis invitationibus attractae, cum ipso terrarum gaudent regum Dominum adorare et illi in perpetuum servire, per quem et cum quo perenniter valeant regnare. Tali etiam affectu hodiernus pater totius christianitatis Gregorius, vestram salvationem ardentissimo siens, nec poenarum, nec mortis timore prohiberetur ad vos venire, si posset (quod non potest) tot commissarum animarum curam deserere. Quapropter nos in sua vice misit, ut viam aeternae lucis et januam vobis pandamus regni caelestis: quo si contemptis idolis, daemonicis per Christum intrare non renatis, certissima fide semper regnetis.

18. Haec et his similia salutifero Augustino disserente, ejus suffraganei, prout Dominus dedit, pleraque addidere. At rex, ab inolito errore non facile extricabilis, respondit ut aeger, favens quidem medicis, sed necdum patiens curationis: Pulchra quidem et ad quamdam gloriam infinitam sunt invitatoria quae suggeritis dicta et promissa: sed quoniam nova habentur et hactenus incognita, non mihi competit his animam subdere, et majorum ritus per totam Angliam eatenus servatos deserere. Attamen benevolentiae vestrae, qua de longinquo (ut video) ad nos venire, nostraeque salutis, prout nostris verius ac melius, certastis consulere, nos nequaquam infesti, sed nec ingrati volumus existere: magis vero planius benigna vos hospitalitate fovere, et vitae subsidia sufficienter praebere: sed et hoc permittimus vobis, ut quoscunque potestis in vestram fidem et professionem praedicando et hortando assumatis. Rex ergo tam clemens christicolis in paganitate, quis dignae memoret quam est dilata, ut ex difficultate beato Augustino cresceret corona, et ex insperata salute major Ecclesiae Dei nasceretur laetitia.

19. Igitur regis benevolentia, imo Dei providentia, in metropolitana civitate Doroberniae conceditur sanctis locus habitationis congruae, et promissa stipendia corporalis alimoniae, et indulgentia praedicationis optatae. Itaque appropinquans possidendae civitati pacifer Augustinus, cum beato Sanctorum choro, elato ex more crucis Domini argenteae triumphali vexillo, cum imagine vivifica ipsius sempiterni regis Jesu Christi, invocat suppliciter super eum Salvatoris salvatricem clementiam: tum hanc litaniam antiphonam dulcissime intonat, et eum excipiente primitiva Anglorum nutrice Ecclesia, consona modulatione ac devotione decantat: Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et a domo sancta tua, quoniam peccavimus. Bene autem addiderant, quoniam peccavimus, qui, ex Christi charitate, aliena peccata, quasi propria, venerant documentis, precibus et fletibus abluere. Hinc interim, non tam exterorum cura, quam dispensatione divina in pace compositi, accinguntur attentius ad fructum regni Dei. Vivebant non modo ut exsulis Oceani, sed prout

aus ut peregrini totius mundi; adeo nil terrenæ, nil sæcularis illecebræ appetebant, ut non tam eos ter-rigenas, quam cœligenas obstupesceres. Voluptates, delicias, divitias, honores, et quidquid obstaret cœlos ad-ventibus funditus absciderant: jejunia, vigiliæ, orationes, eleemosynas cum castimonia et omnisanc-timonia assiduabant. Arma Christi ad virtutem paci-fica, in acies vero scelerum bellicosa robustissime exercebant, debellantes omnem perfidiam; ad om-nem injuriam prætententes pro Thorace omnem pa-tientiam; ad pericula, ad supplicia, ad ipsam quo-que mortem ferendam invictissimam constantiam; ad indigentes vulneratam (sic) clementiam; ad omnes homines et ad ipsos adversarios charitatem visce-ream. Liberi et expediti a terrena sarcina, ut pen-nata animalia volabant ad æthera; imo vero dicente

Apostolo, Nostra conversatio in cœlis est, nisi quod adhuc amore gentium salvandarum terras incolabant, jam mente in cœlis habitabant (*Philip. III, 20*).

20. Ante adventum autem Anglorum possederant Romani quadri-gentis circiter annis Britanniam, id est a tempore Cæii Cæsaris usque ad Maximum impe-ratorem; qui rapta purpura contra Gratianum et Va-lentinianum Augustos, euntibus bellis, ipsum Oceanum Romanis præsiidiis exhaustis. Residua vero Ecclesia et beati Martini, olim ab ipsis Romanis Christianis condita, tunc illustrabat Cantiam, quæ hactenus manet assiduis ministris officiosa, per dimidium fere stadium distans orientalis ab authentica Christi Ecclesia.

In hac beatus præsul Letardus, velut apostolicorum legatorum præcursor aut janitor, primo divinis of-ficiis et sacramentis reginæ christianæ, ut fidelis pa-ranympus, cum suis clericis obsequiebatur, et, ut cervus post serpentum virus intendens sitit ad fon-tes aquarum, ita inimicis fidei venenosis paganorum ritibus exæstians, ad ipsam ecclesiam, tanquam ad vite fontem, cum ipsa alumna regina rapiebatur, quando Romani magistri, velut aurum argento prælucentes, ibidem quæ Dei sunt agebant. Nam hos Christi peregrinos, inter alienigenas solitarios, in his cœlestibus advenis Dei gratia visitavit; visitavit et plebem suam per ipsos credituram, ut et regina non solum licenter Christum crederet, verum etiam per tantos eruditores fidelis infidelem conjugem salvaret. In hoc itaque oratorio Augustinus cum suo choro quo-tidiana Domini ministeria celebrabat; et in psalmis, hymnis, precibus, atque in voce tubæ, quibus castra diaboli interirent, noctes et dies laudes Domini attol-lebat. Interea tam splendida sanctorum merita ingens signorum et mandatorum Dei commendabat gratia; nec dissimulare, nec reticere imperatoria Christi præconia poterant: illum canticis, illum prædica-tionum tonitru, et signorum coruscatione magis ac magis personabant. Curabant vicissim omnes debiles et languidos, vel ad se delatos, vel a se visitatos: adeo aut nullus, aut rarus in grege Augustini habebatur, qui non gratia sanitarum polleteret, ut non minus miracu-

* Eadem habet Beda, ex quibus liquet antiquus cultus sancti Martini, mortui anno 397, scilicet 60 solum annis antequam Hengistus occuparet Cantiam

lis quam prædicationibus tenebras gentium illustra-rent. Mulcebant stupidos hominum sensus hæc pe-rennis lætitiæ promissa; verberabant rigidos tanta fulgura, ut Domino canitur a Psalmista: Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est et con-tremuit terra (*Psalm. LXXVI, 19*). Clamabant trepidæ plebes: Dii superni sedibus descendentes conversan-tur inter homines. Sic et quondam gentes a Mira-tæ Dei Apostolos terrena transcendentes, dicebant: Isti sunt sancti Dii terræ. Nec mentiebantur suo er-rore, Psalmista testante: Dii fortes terræ vehemen-ter elevati sunt (*Psalm. XLVI, 10*). Hactenus itaque indomita colla suave jugum Domini amabiliter subie-re, suscipere læcunda arva in perpetuos fructus vi-tæ semina, credere plurimi, et regenerati in Chri-sto sunt ex alienigenis filii adoptionis Dei.

21. Omnibus ergo intentus summi regis armiger Augustinus, ad ipsum maxime summum regni caput machinam intendit salutis; ut subversa arce profani-tatis, arcem sideream attollat sanctitatis, et cum rege suo Salvatore succumbat subjectus orbis. Ipsum per reginæ ambitus, per legatarios monitus, per op-portunos accessus, per dulcia æternæ felicitatis blan-dimenta, per omnia virtutum exempla et ostenta, per vigilata ad Deum ecclesiæ precamina, Redemp-tori suo acquirere certavit; certavit, et in Domino D o vicit et obtinuit. Ingens elephas terræ, et enor-mis cetus pelagi captus est triumphaliter apostolica sagena. Captus enim æterna dulcedine, eruditus ir-refragabili veritate, illuminatus tam sancta et miri-fica divinæ institutionis claritate, abdicata avita gen-tilitate cum mortis auctore, ultro se mancipat auc-tori vitæ. Eamus, inquit, et nos ad magnum princi-pem regum, ad amplissimum datorem regnorum, non solum temporalium, verum etiam æternorum: nec pudeat nos saltem venisse postremos, quos me-rito pudeat sicut in regno, sic et in fide non fuisse primos. Sequamur tandem, quos decebat præcessisse; maxime cum eum regem petamus, qui non personæ vel ordinis pensat dignitatem, sed animæ devotionem.

22. Talia prolocutus, volebat substrata regalitate adorare famulum Christi, per quem in Christi famu-latum et adoptionem mereretur regenerari. Quem salutis minister paternis visceribus excipiens, hortatur ut pristinos errores abstinencia, indulgentia, eleemosynis ac fletibus diluat, cæterisque piis ope-ribus faciem ejus qui baptizat in Spiritu sancto præ-veniat. Iste indulget omnibus, ut sibi indulgeatur, et humanis beneficiis ad beneficia superna præpa-ratur: patent carceres, laxantur vincula, liberantur captivi, et cum amicis regis epulantur pauperes et rei. Non potest nec eget exponi quanto gaudio exul-taverit in salutem gentis hactenus anhelæ beati Au-gustini anima, quæ gratiarum Deo immolaverit liba-mina. Jam videt suum prosperatum desiderium, terram suam dedisse fructum suum, omnes labores et dolores ac difficultates partuum suorum perpetuum

anno 457, uti referunt Florentius Wigorniensis et alii.

sibi peperisse gaudium, cum in ipso rege conver-
 totum Domino jugo ambiret Oceanum. Illuxit ergo
 dies, Anglis et Angelis solemnissimus, quo Deo de-
 votus rex Æthelbertus, profanatis idolis ac diis pa-
 triis, nasceretur Christianus. Convenit non modo re-
 gia principum curia et tota Cantia, verum etiam
 frequentissima Anglia, videre præcellentissimum re-
 gni dominum adventitiorum servorum Christi subs-
 tratum vestigiis, et quasi ultimum mancipium eorum
 in omnibus deservire imperiis; ut quam externa
 regna armis formidarent, inermes pauperes verbo
 alligarent. Ornata ecclesia, decorantur baptisteria,
 consecratur Jordanici et Paradisiaci fluminis urna.
 Interrogat ab Augustino fidem, an credat in Patrem
 et Filium, et Spiritum sanctum, cæteraque quæ ve-
 ritas exigit Catholica, fidelis confessor Domini,
 toto corde et ore, Credo, respondit ad omnia. In hac
 ergo Trinitatis confessione et nomine baptizatur et
 regeneratur rex Angligena: factus est de veteri idola-
 tra novus Christicola, de tetra nocte sui orbis lam-
 pas matutina. Baptizat noster Sylvester nostrum
 Constantinum cum incluta turba ducum et optima-
 tum atque copiosa plebe credentium. Ad vocem autem
 ministri Dei aperti sunt cæli, et Dominus Jesus
 columbam suam, quam quondam sibi in Jordane
 Pater de cæli testificatus filium misit, huic adoptivo
 suo infudit. Illa descendit splendido candore et re-
 quievit in suscepto [*Al.*, susceptore] simplici pu-
 ritate quasi modo genito infante. Hinc novella
 Ecclesia, post Dominicum primogenitum ac unigeni-
 tum Christum, gaudebat psallere amplexa recentem
 natum: Puer natus est nobis, filius datus est nobis.
 Sic directus est spiritus Domini in nostro David a die
 illo et in perpetuum; eundemque Salomonem, in
 lucem populi sui, Dei sapientia illustravit. In solo
 autem priore David decem millia computantur, et in
 nostro solo principe ampla Britannia Christo manci-
 patur. Cum ergo in uno peccatore correcto Salvator
 testetur angelos gaudere, haud absurde credimus, ipsa
 superius agmina, in hoc salvato capite, tunc consono
 jubilo proclamasse: Gloria Domino mundi, quia factum
 est et regnum Anglorum Domini nostri Jesu Christi.

23. Exinde ergo evangelicus sanctorum alumnus,
 et Augustini præceptoris adjutor robustissimus, jam
 non suum regnum æstimat quod administrabat; verum
 ejus cui se cum omnibus suis dederat; ipsi
 (se) potius subjicere ac dilatare anhelat, quia omnia
 mundi regna suo nutu justissime dispensat; subjectos
 sibi etiam reges et populos, non vi sed benevolentia,
 ut a sanctis doctoribus didicerat, in dulcem Christi
 ditionem transferre decertat. Tanta quoque erat cha-
 ritas in sancto ac Deo amabili rege, ut credentes in
 Redemptorem, jam non clientum vice pensaret, sed
 tanquam fratres et co-cives perpetuos regni Dei
 magna congratulatione ac dilectione adstringeret.

* Hæc contigerunt anno 601 quo sanctus Justus
 creatus est Roffensis episcopus, et sanctus Mellitus
 Londinensis. Hujus vitam dedimus 24 Aprilis, de
 sancto Justo agendum erit 10 Novembris.

Tum episcopia et monasteria, tanquam dominica
 castella, quibus dominicum regnum teneatur, libe-
 raliter ac regaliter passim machinatur. In metropoli
 sua Salvatoris basilicam, Augustino suo condendam
 et possidendam, opitulantissime determinat. In ejus-
 dem vero suburbio monasterium regale et apostolicum
 sublimat, quod antistitem et regum corpora in diem
 vivificæ resurrectionis custodiat. Condidit et ^a Rhoffi
 suffraganeam, et Londoniæ pontificalem hierarchiam,
 aliisque locis opportunis ecclesias ac cœnobias.

24. Ante omnia autem jam electissimum a summo
 papa Gregorio Augustinum, cum tota patria, instat
 consecrari sibi apostolum. At ille, qui tanto peregrina-
 tionis discrimine tantorum quæsierat salutem, pro
 quibus non surgeret [*Forte*, non fugeret] mortem, non
 abnuit principalem perferre laborem. Ad Arelatensem
 archipræsulem ^b Ætherium, ordinandus ab eo, transit
 mare, obediens scilicet electioni apostolicæ et petitioni
 ecclesiasticæ, imo vero assumptioni dominicæ. Præve-
 nerant etiam eum Gregorianæ epistolæ, semper pro eo
 et pro amatis Anglis vigilantissimæ. Hic igitur primiti-
 vus Angliæ patriarcha consecratur, et cum apostolicis
 insigniis in sempiternam benedictionem suæ hæreditati
 regreditur, ac paratæ sedi Doroberniæ inthronizatur.

25. Tu vero inter omnes docendarum gentium
 sollicitudines seclis deputabat ignavia, si beati Gre-
 gorii animæ, sancto desiderio suspensæ, tanta gaudia
 dominici lucri tardaret nuntiare. Mittitur ergo Romam
 sacratissimus Laurentius, tunc presbyter, deinde
 beati Augustini successor eximus; et ^c Petrus,
 dignus monasteriali prælatione monachus, qui Augus-
 tinensi monasterio post abbas præluxit primus, ut
 etiam hic mutæ congratulationis nuntius graviter in
 plurimos excresceret fructus. Augustinus, qui in
 multa lætabatur messe, anxie queritur de operario-
 rum paucitate; ad hoc de diversis quæstionibus
 consulit divinum magistrum, unde reformet labantem
 ecclesiam et rudem populum. At vir sanctorum desi-
 deriorum Gregorius, ubi regem Britannicæ consecra-
 tum Christo didicit cum suo orbe, ad populos tur-
 matim confluentes baptizantium manus deficere,
 secundis arvis cultores tantum ac semina rarescere,
 publicam famem audiendi verbum Domini multis
 doctoribus egeere; quanto gaudio Altissimum bene-
 dixerit, quanta flagrantia mentis et vocis, ut hæc
 incrementa lætitiæ perpetuo roborarentur, impreca-
 tus sit, quis digne retulerit? Te, inquit, Domine,
 auctorem salutis omnium, te mirabilem et gloriosum
 in sanctis tuis et in cunctis tuis miserationibus, ut
 fragiles laudatores per omnia magnificamus. Ecce
 enim, per humilem legatum tuum Augustinum,
 quondam tumidus, jam substractus sanctorum pedi-
 bus servit Oceanus; et barbara lingua Britannicæ jam
 in suis laudibus hebræus alleluia cœpit resonare.
 Suscipe, sator beneficiorum, fructus gratiæ sempi-

^b Imo *Vigilium*, ut ante diximus, nisi Ætherius
 Lugdunensis sit substituendus.

^c *Sancti Petri* abbatis Acta dedimus 6 Januar.

ternæ, quam in ip-sius uberrimo plantasti pectore; suscipe advenam et pupillum tuum cum loquentibus fratribus suis, cum quibus relicta domo, patria, cognatione, abnegato seipso, assumpta cruce, secutus est te. Potens es et ipsum multiplicare ingentem magnam, post antiquum auditorem tuum patriarcham; omnes autem difficultates et angustias sanctorum tuum, Domine, semper est temperare, et in infinitum lucrum transferre gaudiorum. Hos affectus paternæ charitatis sanctissimus papa Deo aromatizans, addit orare Dominum inessis, ut consilium suum dirigat, quo [Al., quos] idoneos operarios in messem suam mittat [Al., mittit]. Igitur aspirante superna providentia, destinantur cum prænominatis legatis, Laurentio et Petro, eximii virtutum viri, Mellitus, Justus, * Paulinus, Rufinianus, seu quatuor evangeliorum præcones. Hos comitatur non rudis turba evangelicorum ministrorum et cooperarum, qui terribili acie diripiant castra dæmonum. Quidquid enim visum est opportunum in cultu et ministerio ecclesiæ, in vasis sacris, in paramentis altarium, in ornamentis ecclesiarum, in sacerdotalibus induviis, in pretiosis sanctorum apostolorum et martyrum reliquiis, in codicibus plurimis, in qualibet rerum divinarum elegantia ^b prorsus aggressit præclaris gerulis litteralis (sic) Gregorii vigilantia. Ad hoc præmissarum quæstionum ac interrogationum lucide exposita misit responsa, quæ hic aut dilata aut prætermissa, plene reperies in Beda. Super hæc omnia additur hæc apostolicæ prærogativæ epistola.

26. Reverendissimo et sanctissimo fratri Augustino **C** coepiscopo Gregorius, servus servorum Dei (Lib. xii, Epist. 13). Cum certum sit, pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari: nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut spiritalis operis studio ex remuneratione velint [Al., valeant] multiplicius insulare. Et quia nova Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente et te laborante, perducta est; usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnissima agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni: quatenus Lundoniensis * civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hæc sancta et apostolica, cui Deo auctore deservio, sede percipiat. **D** Ad Eboracam vero civitatem te volumus episcopum mittere quem ipse judicaveris [Al., indicaveris] ordinari: ita duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis Verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episco-

pos ordinet et metropolitani perfruatur honore; quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere, Domino favente, disponimus: quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere. Post obitum vero tuum ita episcopis, quos ordinaverit, præsit, ut Lundoniensis episcopi nullo modo subiaceat ditioni: sit vero inter Lundoniæ et Eboracæ civitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur qui prius fuerit ordinatus. Communi autem consilio et concordia actione quæque sunt pro Christi zelo agenda disponant unanimiter, recte sentiant, et ea quæ senserint non sibi discrepando perficiant; tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo, qui per Eboracæ episcopum fuerint ordinati; sed etiam **B** omnes Britannicæ sacerdotes habeat, Deo et Domino nostro Jesu Christo auctore, subjectos: quatenus ex lingua et vita tuæ sanctitatis et recte credendi et bene vivendi formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exsequentes, ad cælestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumen custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno nono decimo, post consulatum ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta ^d.

27. Jam oneratum apostolicis opibus Dominicum contubernium longius excesserat, nec animus Gregorii euntes prosequi cessat, quia charitas infinita finire nescit obsequia (Lib. ix, ep. 71). Iterum de Augustino suo, iterum de suis Anglis unicas curas renovat; unde et hanc epistolam præmemorato venerabili Mellito destinat. Dilectissimo filio Mellito abbati, Gregorius, servus servorum Dei. Post discessionem congregationis nostræ, quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Deus omnipotens vos ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu necum de causa Anglorum cogitans tractavi; videlicet, quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur, aqua benedicta in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquæ componantur. Quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequia veri [Al., viri] Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat; et Deum verum cognoscens et adorans, ad loca quæ consuevit familiariter concurrat. Et quia

^a Ex his sanctus Paulinus, postea Eboracensis archiepiscopus creatus, colitur 10 Octobris.

^b In monasterio Aldinghoffensi Paderbonæ duplex portabilis ara instar arcule servatur, et utroque creditur ex ea suppellectile sacra esse, quam sanctus Gregorius Augustino misit: utrique a pia posteritate additus argentearum bractearum et lapidum pretiosorum ornatus, utrique variaz inclusæ sanctorum reliquæ, utrique versibus Leonini concripti margines: unius autem notabilis inscriptio sic habet:

Præ cunctis aris hæc Gregoriana vocaris,
A quo sacraris, gens petit Angla, daris.
Post luc portaris, hic ossibus associaris,
Cum quibus esse faris vis meritique paris

^c Erat notissima uti, etiam est urbs Londinensis, cui designat sedem archiepiscopalem, verum sedulitate sancti Æthelberti regis, et civium charitate captus sanctus Augustinus, Cantuariam elegit, et ibi sedes archiepiscopalis cum ædis apostolicæ approbatione permansit.

^d Is est annus Christi 601.

boves solent in sacrificio Dæmonum multos occidere, A debet etiam his de re hac aliqua solemnitas immutari; ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutata sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis convivii sollemnitate celebrent: nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esum suum animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant; ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam, duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est: quia et is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus, elevatur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innotuit: sed tamen eis sacrificiorum usum, quem diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare præciperet: quatenus cor mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, vero tamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in presenti illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime filii. Data die quinto decimo Kalendarum Augustarum [Al., Juliarum], imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno nono decimo, post consul: tum ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta.

CAPUT III.

Miracula patrata. Epistolæ sancti Gregorii papæ. Acta cum Britonibus Christianis.

28. Tunc etiam auditis tot tamque assiduis beati Augustini miraculis, sicut gaudens in laudem Dei exclamitat, ita timens humanæ imbecillitati ne insolescat, hac illum epistola attemperat (*Lib. ix, Epist. 58*): Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quia granum frumenti cadens in terra mortuum est, ne solum regnaret in cælo, cujus morte vivimus, cujus infirmitate roboramur, cujus passione a passione eximimur, cujus amore in Britannia fratres quærimus quos ignorabamus, cujus munere quos nescientes quærebamus, invenimus. Quis autem narrare sufficiat quanta hic lætitia in omnium corde fidelium fuerit exorta quod gens Anglorum, operante Omnipotentis gratia et tua fraternitate laborante, expulsis errorum tenebris tantæ fidei luce perfusa est, quod mente integerrima jam calcet idola, quibus prius vesano timore subjacebat; quod omnipotenti Deo puro corde substernitur; quod a pravi operis lapibus sanctæ prædicationis regula ligatur; quod præceptis divinis animo subjacet et intellectu sublevatur; quod usque ad terram se in oratione humiliat, ne mente jaceat in terra; cujus hoc opus est nisi ejus qui ait: Pater meus usque modo operatur et ego operor (*Joan. m, 17*)? Qui ut mun-

* Aliquid deesse videtur. EDIT.

dum ostenderet, non sapientia hominum, sed sua se virtute convertere, prædicatores suos, quos in mundum misit, sine litteris elegit; hæc etiam modo faciens, quia in Anglorum gente fortia dignatus est per infirmos operari. Sed in isto dono cælesti, frater charissime, quod cum magno gaudio vehementissime debeat formidari*. Scio enim quod omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam eligi voluit, magna miracula ostendit: unde necesse est, ut de eodem dono cælesti et timendo gaudens, et gaudento pertimescas: gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interioram gratiam pertrahuntur; pertimescas vero, ne inter signa quæ fiunt, infirmus animus in sui præsumptionem se levet, et unde foris in honore extollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quod discipuli cum gaudio a prædicatione redeuntes, cum cælesti Magistro dicerent: Domine, etiam in tuo nomine dæmonia Nobis subjecta sunt; protinus audierunt: Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo (*Luc. x, 17*). In privata etenim et temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant: sed de privata ad communem, de temporali ad æternam lætitiâ revocantur, quibus dicitur: In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Non enim electi omnes miracula faciunt, sed tamen eorum nomina in cælo tenentur adscripta. Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaque, frater charissime, ut inter ea, quæ operante Deo exterius facis, semper te interius subtiliter judices ac subtiliter intellegas, et temetipsum qui sis, et quanta in eadem gente sit gratia, pro cujus conversione etiam faciendorum signorum dona percipisti. Et si quando te Creatori nostro seu per linguam seu per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriâ memoria reatus prequat, et quidquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed illis deputed donata, pro quorum tibi salute collata sunt. Occurrit autem menti ista cogitanti, quod de uno Dei famulo actum sit etiam egregie electo. Certe dum Moyses Dei populum ex Ægypto educeret, mira [sicut tua fraternitas novit] signa in Ægypto operatus est. In Sina monte quadraginta diebus ac noctibus jejuniis legis tabulas accepit; inter coruscus tonitruos [Al., et tonitrua], pertimescente omni populo, omnipotentis Dei servitio solus, familiari etiam colloctione conjunctus est; Rubrum mare aperuit, in itinere ducem habuit nubis columnam, esurienti populo manna de cælo deposuit, carnes desiderantibus usque ad satietatem nimiam in eremo per miraculum ministravit: sed cum jam sitis tempore ad petram ventum fuisset, diffusus est; sequæ de eadem aquam educere posse dubitavit, quam jubente Domino largis utique fluentis aperuit. Quanta autem post hæc per triginta et octo annos in

deserto fecerit, quis enumerare, quis investigare sufficiat? Quoties res dubia animum pulsasset, recurrens ad tabernaculum secreto Dominum requirebat, atque de ea protinus Deo loquente docebatur. Iratum Dominum populo placabat suæ precis interventione; surgentes in superbia atque in discordia dissidentes dehiscentis terræ (hiatus) absorbebat, victoriis premebat hostes, signa monstrabat civibus: sed cum jam ad repromissionis terram fuisset ventum, vocatus in montem est, et quam culpam ante triginta et octo annos (ut dixi) fecerat, audivit, quia de educenda aqua dubitavit; et propter hoc, quia terram repromissionis intrare non posset, agnovit. Qua in re considerandum nobis est, quam timendum sit omnipotentis Dei iudicium, qui per illum famulum tot signa faciebat, cujus culpam tam longo tempore adhuc servabat in cogitatione. Si igitur, frater charissime, et illum agnoscimus post signa pro culpa mortuum, quem ab Omnipotente novimus præcipue electum; quanto nos debemus metu contremiscere, qui necdum adhuc novimus si electi sumus? De reprobis vero miraculis quid dicere debeo, cum tua bene fraternitas noverit quod in Evangelio Veritas dicit: Multi venient in die illa dicentes mihi, Domine, in tuo nomine prophetavimus, et in tuo nomine dæmonia eiecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus; sed dico illis, Nescio qui estis, recedite a me cunctes, operarii iniquitatis (*Matth. vii*). Valde ergo premiendus est animus inter signa et miracula, ne fortasse in iis gloriam propriam quærat, et privato suæ exaltationis gaudio exsulet. Per signa enim animarum lucra quærenda sunt, et illius gloria, cujus virtute ipsa eadem signa geruntur. Unum vero signum Dominus nobis ostendit, de quo et vehementer gaudere et electionis in nobis gloriam possumus agnoscere, dicens: In hoc sciatur quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem (*Joan. xiii, 5*). Quod signum propheta requirebat cum diceret: Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant qui oderunt me et confundantur (*Psal. lxxxv, 17*). Hæc autem dico, quia auditoris mei animum in humilitate sternere cupio. Sed ipsa humilitas tua habeat luciam suam; nam peccator ego certissima spe teneo, quia per omnipotentis Creatoris ac Redemptoris nostri Dei Domini Jesu Christi gratiam, jam peccata tua dimissa sunt. Et idcirco electus es, ut per te dimittantur aliena: nec habebis luctum de quolibet reatu imposterum, qui de multorum conversione gaudium conaris facere in cælo. Item vero Conditor et Redemptor noster, cum de poenitentia hominis loqueretur, ait: Ita, dico vobis, majus gaudium erit in cælo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, quibus non opus erit poenitentia (*Luc. xv, 7*). Et si de uno poenitente grande sit gaudium in cælo, quale gaudium credimus factum de tanto populo, a suo errore converso, qui ad fidem veniens, mala quæ egit poenitendo damnavit? In hoc itaque cæli et angelorum gaudio repetamus ipsas quas prævisimus voces angelorum; dicamus

A igitur, dicamus omnes: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

29. Regis quoque Æthelberti almæ sibi idem papa congaudens, hoc ordine cum piis xeniis scripsit. Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ pietatis impendat. Quod in Anglorum gente cognovimus factum, cui vestra gloria idcirco est præposita, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subiectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, gloriose illi, eam quam accepisti divinitus gratiam sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, sanorum ædificia everte; subditorum mores in magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiundo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quæritis et servatis in gentibus. Sic etenim Constantinus, quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione præcessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei, Patris et Filij et Spiritus sancti, regibus ac populis sibi et subjectis festinet infundere; ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat; et quanto in subjectis suis etiam aliena peccata detererit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverentissimus autem frater noster Augustinus, in monasterii regula edoctus, sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus prælitus, quæque vos adinonet libenter audite, devote peragite, studiose in memoria reservate: quia si vos eum, in eo quod pro omnipotenti Deo loquitur, auditis; idem omnipotens Deus hunc pro vobis orantem celerius exaudiet; si autem (quod absit) verba ejus postponitis, quomodo eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque adnsum illius virtute quam vobis Divinitas tribuit adjuvate, ut regni sur vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi facitis et custodiri. Præterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, presentis mundi jam terminus est juxta, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet, quæ antea non fuerunt; tot videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinem temporum tempestates, bella, fames, pes-

lentiae, terrae motus per loca: quae tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies subsequuntur. Vos itaque, si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis: quia idcirco haec signa de fine saeculi praemittantur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo iudici in bonis actibus inveniamur esse praeparati. Haec nunc, gloriose filii, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior exrescat; et tanto amplius loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestrae perfecta conversione multiplicant. Parva autem xenia transmissi, quae vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam coepit, perficiat, atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in caelestis patriae congregatione suscipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, Domine filii. Data die decima Kalendarum Juliarum imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo augusto, anno nono decimo, post consulatus ejusdem domini anno octavo decimo, indictione quarta.

30. Venerabilem nihilominus reginam Bertam ipse praecellentissimus illustrator ecclesiarum gratifice laudat hac epistolari serie, tam pro regis conversione, quam propria erga beatum Augustinum suosque consortes procuracione, hortaturque haec famosa merita attentius augere (*Lib. 1, epist. 59*). Qui post terrenam potestatem caelestis regni gloriam cupit acquirere, ad faciendum lucrum creatori suo debet anxius laborare, ut de ea quae desiderat operationis suae gradibus possit ascendere, sicut vos fecisse gaudemus. Remeantes igitur dilectissimus filius noster Laurentius presbyter et Petrus monachus, qualis erga reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum gloria vestra extiterit, quantaque illi solatia vel qualem charitatem impenderit, retulerunt, et omnipotentem Deum benediximus, qui conversionem gentis Anglorum mercedi vestrae dignatus est propitius reservare. Nam sicut per recordandae memoriae Helenam, matrem piissimi Constantini imperatoris, ad christianam fidem corda Romanorum accendit, ita et per gloriae vestrae studium in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari. Et quidem jamdudum gloriosi filii nostri, conjugis vestri, animos prudentiae vestrae bono, sicut revera Christianae, debuit inflectere, ut pro regni et animae suae salute fidem quam colitis sequeretur; quatenus et de eo et per eum, de totius gentis conversione, digna vobis in caelestibus gaudiis retributio nasceretur. Nam postquam, sicut diximus, et recta fide gloria vestra munita, et litteris docta est, hoc vobis nec tardum nec debuit esse difficile. Et quoniam Deo volente apud nunc tempus est, agite ut divina gratia cooperante cum augmento possitis quod neglectum est reparare. Itaque mentem gloriosi conjugis vestri in

dilectionem Christianae fidei adhortatione assidua roborate, vestra illi sollicitudo augmentum in Deo amoris infundat; atque ita animos ejus etiam pro subjectae sibi gentis plenissima conversione succendat, ut et magnum omnipotenti Deo devotionis vestrae studio sacrificium offeratis, et ea quae de vobis narrata sunt, et crescant, et vera esse modis omnibus approbentur. Quia bona vestra non solum jam apud Romanos, qui pro vita vestra fortius oraverunt, sed etiam per diversa loca et usque ad Constantinopolim ad serenissimum principem pervenerunt. Unde ut, sicut nobis de christianitatis vestrae solatiis letitia facta est, ita quoque de perfecta operatione vestra angelis fiat gaudium in caelis; sic vos in adiutorium supradicti reverentissimi fratris et coepiscopi nostri, et servorum Dei quos illuc misimus, in conversione gentis vestrae devote ac totis viribus exhibete; ut et hic feliciter cum glorioso filio nostro, conjugis vestro, regnetis, et post longa annorum tempora futurae quoque gaudia vitae, quae finem habere nescivit, capiatis. Oramus autem omnipotentem Deum, ut gloriae vestrae cor et ad operanda quae diximus gratiae suae succendat, et aeternae mercedis fructum vobis de placita sibi operatione concedat.

31. Haec mellifluos florigeri Gregorii favos, haec apostolicae et Romanae allactationis nutrimenta quam pia aviditate desideriosa Augustini flagrantia hauserit, pauper tensus nec capere nec expedire sufficit. In hac divina paternarum litterarum armatura jamdudum emeritus agonista Dei [*Al., Deum*] se oblectabat; in hoc limpidissimo speculo, ante oculos elegantissimi regis sui, decorem et ornatus suos consulebat; in hac state a, quid vergeret, quid superaret de pretio suo, librabat. Cui cum sancta conscientia tot virtutum praeconiis responderet, omnia ad emolumentum gratiarum reponebat in sinum largitoris bonorum: nec verebatur ne suo triumpho obrueretur, qui non sibi, sed auctori suo innitebatur. Non labem timebat, quem timor Domini sanctus possederat, quem supra firmam petram fundatum nec gloria nec ignominia flectebat, qui non in se, sed in Domino stabat: nec Petrum praesumptione labilem, sed fide stabilem, Paulumque in infirmitatibus gloriantem ob Christi virtutem, aemulabatur ad claritatem interminabilem. Postremo quid jactare deberet, qui omnem typum jactantiae eliserat, qui egestatem et vilitatem pro gloria appetebat, cujus architecturae fundamenta tanta humilitatis altitudine sunt depressa ac molibus suis solidata, ut dum turris ejus auro mundo et omni lapide pretioso constructa in caelum assurgeret, omnium tempestatum ictus immota et illaesa rideret? Rex quoque Aethelbertus tantum apostolicis summi Gregorii resultabat exhortationibus, quantum se novit gratiarum debitorem in Christo redemptus, quod de aeterna perditione filius adoptionis Dei esset effectus. Quem nisi quia regia potentia dilatandi regni Christi summopere habebatur necessarius, credimus servire quam imperare maluisse monasticis institutionibus, atque coronae regni coronam praeponeere Petri. Verum quod tunc non

permitteretur fieri officio apparet nunc fuisse animo. Sed et Bertæ christianissimæ reginæ non est postponenda devotio, quam tantus papa similiter dignam censuit præmissæ epistolæ favore et apologetico. Nam erat janua luci pervia, per quam splendidus Domini paranymphus Augustinus, verum solem Christum regii animi infudit penetralibus.

32. Cum ergo hic Dei amicus claviger esset fidi-
simus cordis regii (ejus scilicet regis, cujus cor in
manu Domini) diffusa charitate et dilatata mente
extendens affectum in omnium salutem, egit apud
ipsum obedientissimum principem, ut pontifices [*Al.*,
pontificum] Britonum ab ecclesiastica regula exorbi-
tantes [*Al.*, exorbitantium], ad suum convenirent
colloquium: nam ab his Britannis patria hæc ante
Anglos est antiquitus appellata, quæ et ab olim Christo
erat initiata. Anno quippe incarnati Verbi centesimo
quingentesimo sexto, Marco Antonio Vero ab Au-
gusto quarto decimo cum fratre Aurelio Commodo
regnante, rex horum Britonum a Lucius sanctum
Eleutherium tunc temporis papam per epistolam sup-
pliciter expetiit et gratanter obtinuit, quatenus fideles
doctores destinaret, qui se ac gentem suam in Christo
regenerarent. Nec defecere Britanni a susceptæ pi-
etatis integritate, usque in tempestatem persecutionis
Diocletiani et Maximiani, qua plures sunt passione
coronati.

Sed et deinceps in fide dominica perseverare,
adeo ut nec hæresi cederent Pelagianæ, sed per ac-
cessitos episcopos Gallorum, convictos perfidos et
hostes, profligarent a se. Veruntamen luxu, tandem
et arrogantia corrupti, dum vitis malunt subijci quam
jugo Domini, gladio gentilium deleti, et paucis reli-
quis [*Al.*, in paucis reliquiis] pene a tota patria
propulsi, in silvestria et sterilia loca sunt coarctati.
Iis ergo apostolicus legatus Domini Augustinus cu-
piens mederi, Anglosque et ipsos unam gentem
unumque corpus efficere Christi, convocatis illustri-
oribus gentis, cepit insistere omni suadela paternæ
dulcedinis, omnibus visceribus charitatis, quatenus
omnem Christo adversariam dissensionem abdicantes,
Deum pacis admitterent, et una secum Deo filios
adoptionis sibi que cohæredes cœlestis regni acquire-
rent. Instabat etiam obnixis precibus et moritis ut
dominicum Pascha communi totius orbis usu et
concordia suo tempore celebrarent, relicto scilicet
errore, quo a quartadecima luna usque ad vicesi-
mam hæc festa usurpabant, quo ambitu octoginta
quatuor anni calculantur; præterea in multis aliis ab
ecclesiastica regula deviantes, respiscere postulan-
tur. At Britanni quo mitius potuntur, eo ferocius
prestantiores esse glossentur [*Al.*, grassentur],
nulla rationis modestia flectuntur. Autorisabant suas
cæremônias, non solum a sancto Eleutherio papa
primo institutore suo, ab ipsa pene infantia Ecclo-

^a Cœtantur sanctus Lucius 5 Decemb. et sanctus
Eleutherius papa hac 26 Maii: ad cujus vitam hæc
latins exponuntur.

^b De hac controversia passim Beda et alii agunt,

sic dictatas [*Al.*, dicatas]; verum a sanctis patri-
bus suis, Dei amicis et apostolorum sequacibus, hæ-
tenus observatas, quas non deberent mutare propter
novos dogmatistas. Quid ad hæc eruditissimi Augustini
pru lentia responderit, mens perspieax, non pertinax
colligat: Sancti Patres vestri, si hæc apostolica scita,
quæ ferimus, jam omni mundo suscepta, sanctora
esse comprobassent, ultro obedissent, et ignorantias
suas atque irregulares observantias correxissent:
ali quin non sancti, sed sanctitati rebelles apparen-
rent. Et quidem apostoli Domini in primordio fidei
hoc unum opus ubique exercebant, ut omnes gentes
in Salvatorem mundi credere, et æternam vitam in
ipso sperare docerent. Sic non mortalibus armis, sed
in omni patientia et signorum ac sanctorum operum
in-liticiis omnem mundi Christi subjecere vestigiis.
Interca non poterant lunares cyclos publice tradere,
ne cœlestia promissa terrenis sollicitationibus ofus-
carent et evacuata cruce Christi inaniter concurrissent.
Pauci aut rari tunc de Pascha disputabant, maxime
cum totius mundi rabies omnem animam Christo
credentem puniret. At ubi subjugatis Christo regibus
et tyrannis Ecclesia regnare cepit, tunc publice con-
ciliis habitis de Pascha et de cæteris ecclesiasticis
sacramentis decreta apostolica quærebantur; et quæ
antea neglecta erant, vel diversis in locis diversis
modis agebantur, quidquid ad unius fidei integritatem
poscebatur, unius Ecclesiæ incude informabatur.
Huic ergo regulari christianitatis communicet unitati,
quisquis a Christo non vult abscondi. His omnibus
Britanni repugnare magis quam acquiescere certant.
Vix unquam crediderim præconem Dei Augustinum
a quoquam paganorum majori fatigatum verborum
ambage: adeo nihil seivius est domestico hoste vel
civili irrationabilitate: nam hoc est ad bestias pu-
gnare, vel intestina bella ferre.

33. Sed assecla Domini, post Christum et apostolos
ductus vincere patientia, omnia studet experiri, ut
vel divino cedant examini, qui dominicæ resistunt
legationi. A Deo, inquit, pacis et veritatis, qui habi-
tare facit unanimes in domo, doceri postulemus
evidentis signi indicio, quorum sanctior sit senten-
tia, quæ in hac controversia tenenda sit linea.
Quærite in aliquo ægro vel debili veritatis experien-
tiam, qui coram admissus probet in nomine Domini
curatoris sui assertionem veram. Hanc propositionem
omnibus approbantibus, et ipsis rebellibus licet
invitis, venit ad manum quidam ex Anglis, cujus
oculis extincta erant gaudia lucis. Credo, Dei nutu
inventus est angligena, ne Britonibus (si de suis
esset) extuberarent supercilia. Horum ergo sacer-
dotibus primitus ingeritur cæcus curandus, ut his
deficientibus verus testis veritatis et verus clareret
medicus. Omni itaque temeritate confusa, Augustinus
humilis flectit genua; orans suum compertissimum
auditorum et illustrissimum mundi illuminatorem,
et nos in variis actis: uti sancti Columi episcopi
Lindisfarnensis 18 Februarii, sancti Wulfridi archi-
episcopi Eboracensis, 24 Aprilis et aliorum.

ut cæco reddat lumina, quo in fide et spirituali gratia A vir Domini omnibus modis adhuc certans lucrari, de multis, quibus adversabantur Ecclesiæ universali, tria proposuit observanda, ut cætera tolerari possent contraria: videlicet ut pascha suo tempore sicut omnes Ecclesiæ celebrarent, ut baptismi sacramenta ecclesiastico ordine peragerent, et Anglis una secum evangelizando fratres et concives regni Dei acquirerent. Adversarii vero omnia abjiciunt, nec solum se ejus mandatis vel precibus obtemperare nolle, sed nec episcopum eum habere velle asserunt. Qui enim, aiebant, advenientibus nobis dedignatus est assurgere, quanto magis nos opprimit si subdanti ditioni suæ? Liqueat ergo quam miti et humili corde jugum Christi tulerit ille Domini fidelis et prudens vicarius, qui assidebat; et quam dura cervicis ac tumido corde se jugo Domini rebellare prodiderint, qui astabant. Nec vero in sessione vel assurrectione, sed in mansuetudine ac dilectione fraterna cognoscitur homo Dei, cum et sedens clementissimus, et stans sævi sinus possit reperiri: præterea indecens haberetur sanctioni ecclesiasticæ, ut tam feros et erroneos inflaret assurgendo, quos potius corrigeret increpando. Tandem vero dominicus armiger, super incorrigibiles vibrans gladium Domini, hanc sententiam promulgat spiritu et ore prophetali: Si, inquit, non acquiescitur monenti, credite interminanti, quia quos repudiatis habere pacificos fratres, habebitis savissimos hostes; et quibus invidetis societatem regni Dei, ab hac vita et regno ipsis debellantibus eritis auferendi. Sic rebelles veritati, veriloquum vatem tandem sunt experti. Postremo namque tempore, assumpto jam ad Dominum Augustino, armipotens Anglorum rex Æthelfridus, cum ingenti copia civitatem Legionum invadit quæ, ab Anglis Lega Cestra, a Britonibus autem rectius Carlezion d nuncupatur. Convenerat ibi grandis cœtus Britanorum et sacerdotum et monachorum ad orandum contra regis impetum: de monasterio autem Bancor tantus erat numerus, ut in septem turmas distinctus, in nulla portione minus trecentis hominibus haberetur, qui omnes labore manuum victitabant; quorum summa ultra duo millia censebatur. Hi omnes, orationum et triduanii jejunii armis contra hostem militabant; quos in tutiore loco compositos ubi rex vidit et causam perpendit: Proh! inquit, contra nos isti inermi dextra, sed armata oratione pugnant, atque in nos Deum suum omni pugna acerbius exagitant; hanc perniciosiorem aciem primum milles disjice, et ad internecionem dele. His defensor erat cui nomen Broithmailus, qui hoste irruente fugiens, relictos

34. Septem ergo Britonum pontifices, cum pluribus eruditissimis viris, maxima de nobilissimo ipsorum monasterio, quod b *Bancornhabarhe* anglice appellatur, cui tunc abbas Dinoot præerat, ad consilium iuri, quemdam, anachoretica vita apud ipsos insignem, virum sanctum ac prudentem, ad euntes et rei ordinem exponente, consulunt, an Augustini doctrinam sectando patrias observationes abdicarent. Quibus ille: Dei, inquit, famulum si cognovistis, sectamini. Nos vero, aiunt, unde recognoscemus? Tum ille: Audite, inquit, et discite a Domino præcipiente: Tollite jugum meum super vos, et discite a me qui mitis sum et humilis corde (*Matth. xi, 29*). Ex miti ergo et humili corde cognoscibile vobis erit, Augustinum jugum Domini ferre, et ferentibus descendere. Si vero ferociam vel contumaciam prætenderit, quomodo cum Dei hominem vel de Deo esse constabit? Illis autem hujus intelligentiæ exemplum poscentibus: Sinite, ait, illum primitus synodum intrare, si vobis supervenientibus assurrexerit, ut Dei famulo reverenter obaudite; si vero residendo vos socio honore, cum sitis numerosiores, excipere contempserit, et ipse vobis contemptibilis sit.

35. His ad interitum suum armis præcincti, dum coram adveniunt, Augustinum in episcopali sella residentem, nec sibi prorsus assurgentem offendunt. Tum vero ira, indignatio, despectus, repudium, D lites, contentiones inhorruere, nec barbarus furor mitigari poterat ulla patris mansuetudine; nec solum patiebantur hunc audire, verum etiam omnia ejus prædicamenta refutare conati sunt et refellere. Quos

^a Quia Wiccil dicebantur illi Cornavorum agri qui ad Wigorniensem provinciam spectant, hinc Alfordo, ad ann. 604, num. 3, videtur *Augustineac*, jam dici, contracte, *Ausric*, pro *Augustinsric*, id est Augustini ditio, sita in margine Wigornix versus Herestordiam.

^b *Banchor* seu *Bangor* fuit celeberrimum amplissimumque monasterium, ad Devam flumen sive æstuarium maris Hibernici, in Flintensi comitatu ad fines Cestrix, cujus modo vix ulla rudera extant. De eo egimus 29 Januarii ad vitam sanctæ Gildæ sapientis § 2. Appellatur autem *Banchornaburg* Bedæ,

ad distinctionem celeberrimi monasterii Hiberniæ, etiam *Banchor* seu *Beanchor* dicti, in quo sub sancto Comgallo tria millia monachorum fuisse traditur 13 Martii, in vita sancti Mochæmoci seu Pulcharii abbatis, num. 14. Consule ibidem nostra annotata.

^c Chronologus Anglosaxonicus hoc bellum refert ad annum 607.

^d *Caerlegio* aliis, ubi sedes olim archiepiscopalis fuit ad Iscam sive Oscam fluvium: verum ea dignitas ad Meneviam translata fuit sub sancto Davide, ut 1 Martii, § 1, ad hujus vitam deduximus.

inermes, quos defensaret, gladiis exposuit. Ex oratoribus mille ducenti cæsi, quinquaginta tantum fuga erepti referuntur; tum cæteras perfidæ militiæ copias justa victoris delevit immanitas. Sic ergo perversi senserunt in pœna sua Augustinum, longe post triumphata sidera fuisse veridicum, cujus adhuc in corpore positi contempserant vaticinium; quod scilicet debellarentur ab Anglis hostibus, cum quibus in Christo pacem nollent fratribus.

CAPUT IV.

Prædicatio et conversio per regnum. Varia miracula.

36. Ubi ergo ille veritatis vates hæc mata implacabilibus prædixit Britonibus, ad Eboracam civitatem, ut omnium sollicitus, est profectus. Totum iter ejus hoc satagebat quod mansio, ut ubique viam rectam et plebem perfectam pararet Domino. Ibat semper pedes absque vehiculo; patiens laborum, (qui) ut verus assecla sanctorum apostolorum, nihil secum tulerat in hac mundi via de cupiditate mundana. Liber et expeditus per mandatorum Dei semitas currebat ad cœlestia, trahens secum sequacia agmina. Vallabant Æthereum ducem auxiliaria sanctorum fratrum collegia, cum credentium turba; et quo longius procedebat, eo ampliori sequentia, ut ignis vires acquirit eundo, crescebat. Quis enim non anhelanter concurreret ad tam pia consortia, nihil de mundo præter hominum etiam persecutorum salutem desiderantia, ad tam certa cœlestium gaudiorum promissa? quibus fidem dabant et sanctæ conversationis exempla, et divina signorum gratia, et unanimitas pro veritate mori parata. Igitur circa fines Eboracæ, juxta iter quo seminiverbibus Domini tendebat, homo, toto corpore paralyticus, et ipsorum oculorum lumine destitutus ac mendicus, accubabat; qui ad strepitum prætereantis populi viæ auctorem percunctando edoctus, crebris in sanctum fertur clamoribus: Sancte, inquit, Augustine, famosæ pietatis tuæ largitate, huic homini, rerum et salutis indigo, succurre. Ad hæc clementissimus pater, memor Domini cæcum in Evangelio curantis, ad languidum accessit; et voce Dominici clavigeri Petri, quem ut patrum (sic) institutorem tota devotione æmulabatur, dixit: Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do; surge sanus in nomine Domini Jesu Christi (Act. III, 6). Vix elocutus erat, et infirmus, qui se hactenus movere non poterat, tanta verbi potentia curatus exsiliit, simulque reilientibus oculorum palpebris clarum diem hausit; credensque gratificæ in quem Augustinus docuit Salvatorem, cum pleno corporis vigore felicior animæ suscepit salutem.

37. Sic præco Domini, et in processione, et in Eboracensi civitate, et ubicunque devenit, quod doctrina intonabat, multiplicibus signorum coruscationibus confirmabat: gaudensque successu, sicut qui lætantur in messe, et sicut exsultant capta præda

* Urbs Eboracum est ad Urum fluvium, vulgo Ouse, in quem alius minor ibidem influit Fossa jam

A victores, copiosos populos Christo undique acquirabat; adeo scilicet, ut in illa natalis Domini die, omnium cœlorum concentibus celebrata, plusquam decem millia Anglorum, absque parvulorum ac mulierum infinito numero, in fluvio qui a Sirarios anglice dicitur, renascerentur sacri baptismatis lavacro, velut uno ecclesiæ partu et utero. Qui ad imperium divini præceptoris, tanquam ad vocem angeli de cœlo clamantis, omnes pariter bini et bini, minacem fluminis profunditatem ac si solidum campum ingrediuntur; ibique in vera fide et confessione summæ invicem Trinitatis, alter ab altero, aquam duce apostolico benedicente, baptizantur. O quanta solemnitas! quantum gaudium! quam jucundum spectaculum civium cœlestium ac terrestrium! cum B capacissimi alvei sinus tantæ multitudini non sufficere videretur, totque turmarum et agminum generatio quasi una proles unius parentis alvo effunderetur, tanta progenies in cœlum de profundo gurgitis nasceretur! Quantis natorum luminibus tunc omnium nascentium dies et gloria illuxit nativitas Christi! quanta lætitia omnes angeli Dei, qui gaudent super uno pœnitente, tunc exsultabant super tanto divinæ messis germine, canentes in nato salvatore, Gloria Deo in altissimis, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

38. Cum quibus omnibus, id est supernis civibus, adeo beatissimus papa Gregorius congratulabatur in Spiritu sancto, ut de tam præclaro fidelium numero, sancto Dei amico, pariter congratulatore, epistolam mitteret Alexandrino patriarchæ Eulogio. Hoc etiam gaudium præclaro exaggeratur miraculo; quod in tanta irruentium turbarum pressura, in tam diverso sexus et ætatum atque infirmorum discrimine, cum omnes per illud intransvadabile profundum transirent, nullus omnino periit, nullus se arctatum vel læsum planxit; sed omnes renatos in Christo, et ut greges tonsarum ascendentes de lavacro, manus Domini iu ulteriorem ripam transmisit, ut omnes unum haberent et Christi et proprium in Christo natale. Parum dixi, nullum ibi læsum; omnes ægroti, sicut animarum, ita et corporum molestias in aqua deposuere; et cum salute utriusque hominis, ut populus Israel de Rubro mari vel de medio Jordanis cum cœlesti tripudio candidati exercitus processere. Stat hactenus in eodem loco ecclesia, in hujus præclari baptismi Augustini honore et nomine condita ac dedicata, quæ tantæ salutis frequentes turbas curando celeberrima præstat indicia. Sed et de supradicta patris Gregorii ad Eulogium epistola hæc subjicimus fidei gratia (Lib. VII, epist. 30).

39. Gratias omnipotenti Domino agimus quia impletum in vobis videmus esse quod scriptum est; ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum. Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset. Quoniam vero in bonis quæ agitis scio dicta, et videtur hic Suarios dici. In Minori vita Sualavi.

quod aliis congaudetis, vestrae vobis gratiae vicem reddo, et non dissimilia nuntio. Quia dum gens Anglorum, in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nunc usque remaneret, ex vestrae mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum, religiosum ac Deo dignum Augustinum, in praedicatione transmittere auctore Deo debuissim. Qui, data a me licentia, a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quoque solatiis ad praedictam gentem in fine mundi perductus est. Et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt, quia tantis miraculis, vel ipse, vel ii qui cum eo transmissi sunt, in eadem gente cœruscant, ut apostolorum virtutes in signis quae exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominicae Nativitatis quae hac prima indicatione transacta est, plusquam decem millia Angli ab eodem nuntiata sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idcirco narravi, ut cognoscatis, quid in Alexandrino populo loquendo, et quid in mundi finibus agitis orando. Vestrae enim orationes sunt in eo loco ubi non estis; quorum operationes sanctae monstrantur in eo loco ubi estis. De his etiam quae Francorum episcopis scripsit idem papa mellifluus, haec pauca excipimus. Sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonae mentis studia commendatione proficiunt. Qua igitur Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad christianae fidei gratiam multitudine convertitur, ut reverentissimus frater et coepiscopus noster Augustinus, eos qui secum sunt ad hoc opus exsequendum, per diversa loca asserat non posse sufficere; aliquantos ad eum monachos, cum dilectissimis et communibus illis Laurentio presbytero et Mellito abbate, praevideamus transmittendos (*Lib. ix, epist. 52*). Et ideo fraternitas vestra eis charitatem, quam decet, exhibeat. Quae etiam regi Francorum Lothario, de sanctorum susceptione; quae reginae Bruniehildae, de ipsorum ubique notis miraculis, gratificis scriptis suggererit, quam dulce esset retexere, et avida manu tot margaritas et favos legere? Sed obtemperandum est vel desidiose vel fastidiose audienti, cum pleraque reperiantur in registro ipsius beatissimi papae Gregorii.

40. Igitur, ut superius iter repetamus, tandem Evangelus Domini Augustinus, egrediens ab Eboraca cum sanctorum sociorum et assiduorum virtutum comitatu, obviam excepit quemdam leprosum, ulcerosa ac purulenta foeditate deformatum. Inclamitat miser miserabilibus questibus ultroneam salutis bajulum Augustinum. Quid dixi, inclamitat? cui pestifer morbus vocem ademerat, cui sibilus pro loquela, cui taratara pro clamore erat. Non indignit indice curator benevolus, non multa prece opus habuit miserator compatiensissimus; angustiam languidi sentiebat, quem videbat; et ut ærumnoso salutem operaretur, charitas Christi urgebat. Quid celerem

^a Imo Galliarum: sed propter Francos, ex Germania oriundos. Gallia sub Germania continebatur.

largitatem sermonum ambage moremur? Accessit supplex morbidus, eique prodigus benedictionis Pontifex benedixit; sicque Christi praesentia animatus dixit: In Domini Salvatoris nomine, mundare ab omni leprae turbe illuvie. Dixit et continuo omnis calamitas putidi humoris ut nubes aufugit; cutisque munda, absorpta prorsus immunditia, totum hominem vestivit. Non tam cito mundatus est Naaman Cyrus, quem antea septies lavari in Jordane jusserat curator Eliseus. Verum Augustinus, in verbo ejus qui dixit in Evangelio, *Mundare*, velocitate praevaluit (*Marc. i, 41*). O beatam et locupletem in Christo apostolici praedicatoris pauperiem, omnibus terrae opibus ditiozem! O thesaurum opulentissimum, ubi non aurum avidis mortalibus, verum incomparabilis auro gratuita animarum et corporum effunditur salus. An Cresi vel Darii infugitis opibus sospitas mercari posset languentibus? Attollitur ergo de tanto signo admirantis populi clamor in caelum, et undique concurritur ad baptismum vivificum.

41. Sic operatus Dominicus negotiator in itinere, in Occidentalem ab aquilonari plaga divertit; non tam viatoris quam venatoris aut aucupis morem gerens; non tam festinans ad propria, quam expetens dominica lucra; illic tendens retia, qua proveniret divina captura. Cumque provinciam, quae Dorsete appellatur, attingisset, et ubique ut angelus Domini reciperetur, simulque auditorum fide quos pasceret pasceret, incidit in quamdam villam, velut in Tartaream Plutonis sedem. Ibi plebs impia, tenebris suis excecata, et divinam lucem exosa, non solum audire nequibat vivifica documenta, verum tota ludibriorum et opprobriorum tempestate in sanctos Dei debacchata, longe proturbat eos ab omni possessione sua; nec manu pepercisse creditur effraenis audacia. At Dei nuntius, juxta dominicum praeceptum et apostolorum exemplum, excusso etiam pulvere pedum in eos, dignam suis meritis sententiam (non maledicentis voto, qui omniam salutem optabat, sed divino judicio et Eliae typo) atrocibus iniecit, quatenus sanctorum contemptores, tam in ipsis quam in omnibus posteris suis, debita poena redargueret, qui vitae mandata repulissent. Fama est, illos effulminandos, prominentes marinorum piscium caudas sanctis appendisse; et illis quidem gloriam sempiternam peperisse, in se vero ignominiam perennem retorsisse, ut hoc dedecus degeneranti generi, non innocenti et generosae imputetur patriae.

42. Illic enim correptionis argumentum consequenter subnectendum videtur, quod in alia incredulorum gente ea tempestate salutifer Augustinus operatus recitatur. Ille quoque populus, inveterata profanitate daemonibus incorporatus, tenebrarum (amore) amicos lucis exosus, qui in infidelitate sua diceret Deo: Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, pactum cum morte fecimus (*Isa. xxviii,*

^b Scilicet anno 593. Sed videntur haec de Cantuariensium conversione potius intelligenda.

15), angelicum doctorem, angelica conversatione et signorum fulminibus doctrinam veram probantem, non solum repudiabant, verum etiam aut gladiis excidere, aut ignibus vitæ latores vivos exurere ardebant. Quidquid benignus prædicator credentibus pollicebatur, illi expuebant; quidquid prophético typo comminabatur, illi subsannabant. Quid in tam desperabilibus tunc faciat illa Deo amabilis omnium salutem parturiens anima, quæ se etiam pro talibus dare vellet in charitate perpetua? et quid tantæ fidei impossibile et tam forti dilectione erit invincibile? Itaque confugiens ad inexhaustam Christi clementiam, orat ut illam ollam mundialis petulantiae ac diabolicæ culturæ, qualem propheta vidit a facie Aquilonis ferventem, in virga ferrea tanquam vas figuli conterat; aut illam massam sua fornace in melius excoquat, et perditione dignos correptione relimat (*Jerem. 1*). Protinus inusitato supplicio corripitur universa illa conspiratio perversorum, ut sola vexatio auditui det intellectum. Ardent omnes a igni invisibili; non sicut quartanis febribus aut aliis morborum incensibus æstuant, sed, mirum dictu et mirabile visu! exusta cute et crudescens carnibus, sanguinolenta vestigia et femora exesa ostendebantur. In tota vero illa furiosa plebe, ut nemo erat qui respiceret, sic nemo erat qui evaderet. Ætas et sexus, senes et lactantes, parentes et liberi, una omnes poenæ sententia plectebantur: ubique clamor, gemitus, et ululatus cruciatuum jactabatur. Tunc demum redeuntes prævaricatores ad cor, intellexerunt quid illis cœlestia promissa contemnontibus propheticus Augustinus sit comminatus. Qui simul conglobati, ad illum quem spreverant concurrunt, ad illum quem repulerant refugiunt; ejus vestigiis, cujus preces et monita riserant luctuosi succumbunt; lavacrum salutare, quod expugnaverant, efflagitant; mutatoque ardore pœnali in ardorem fidei, omnes implorant se in Christo renasci. Hæc mutatio dexteræ excelsi; nec possunt jam esse increduli Augustino promittenti, quia in baptismo regenerarentur mentis et corporis salutem. Fit ergo ingens solemnitas cœligenis et terrigenis, ubi tot millia renatorum junguntur civibus supernis: utque hoc tripudium, detersa nube dolorem [*F. dolorum*], serenius effluat, ille putridas carnes devorans pestifer ignis, omnibus aquis inextinguibilis, omnibus artibus immedicabilis, solo baptismo, Augustino interveniente, in universis ibi baptizatis extinguitur. Ab illa quoque die hæc pestis, quæ in aliis terris nonnunquam grassatur, Augustino patrocinante, a tota hac patria exterminatur. Poterant tunc illi Dei liberti gratificè clamare: Nisi Dominus nos liberasset per Augustinum, aut Augustinus per Dominum, quasi Sodoma vel Gomorra fuisset, aut Eliæ ignibus cum quinquagenariis hostibus merito perissemus.

^a De hoc igne sacro egimus 17 Januarii ad miracula sancti Antonii, § 1.

^b De hoc monasterio Cerneliensi consule monas-

43. Ab hoc ergo similis furie justæque correpti nis divorticulo, ut superiorem viam peragenda repetamus, sanctissimi Dei veredarii Augustinus ejusque socii a supramemoratis injuriatoribus suis quinque milliariis, per loca solitaria in terra deserta et inaquosa egressi, gravi siti et æstu sub divo conselere defessi. Spes moribundis una salutis, in Deo et Augustini sui meritis. Ille, non tam pro se, quam pro fratribus æstuans, ad beneficium dominum suum, in omni petitione semper expertum, fecit cum omnibus orationis confugium. Oranti itaque Dominus Jesus, compatiens martyri suo (martyrem enim et sine passione facit animus paratus martyrio: hujusque martyrium erat, inter insectores patiens et benigna conversatio) ineffabili clementia hic se ostendere est dignatus, sicque eum familiari allocutione est consolatus: Confortare, mi bone serve et fidelis, et viriliter age, quia tecum sum Dominus Deus tuus, in omni tua effectione; et aures meæ ad preces tuas, quatenus semper pro quibuscumque petieris, obtineas. Tibi enim janua patet æternæ vitæ, ubi mecum gaudebis sine fine. Tanta Dominicæ visionis et allocutionis charismata tota præcordiorum beatus Augustinus ebibens flagrantia, oblitus corporeæ sitis, magis ac magis sitiebat gustatam dulcedinem, suisque lacrymis gratanter occurrentem, uberioribus flotibus prosequatur abeuntem.

44. Adorans vero ibidem, sentiensque illi loco ubi steterunt pedes, Domini superna beneficia redundare; nec illam terram pati ariditatem, in qua apparuit fons vitæ, illico itineris baculum ibidem affixit. Nec mora, purissimus fons velut icta vena exsiliit, qui omnes ubertim refecit, et tam miraculo quam salute exhilaravit; atque exinde usque in perpetuum, in amnes et rivulos derivatus, hæc loca habitabilia ac populosissima fecit. Ipse vero divinus pater, tam beatæ contemplationis compos, ad æternam tantæ gratiæ memoriam, locum a cernendo Deum *Cernhel* appellavit. Quod nomen ex latino hebræoque confectum (nam ut prima syllaba a *cernendo*, visum, ita sequens, *hel*, Deum sonat) indelebiter sibi inolevit. Ad hoc etiam ecclesia in nomine Domini Salvatoris, quod se ibidem revelare dignatus est, construitur et consecratur: ac deinde ^b monasterium, jam olim in honore beati Petri apostoli ædificiis et rerum opulentia sublimatum, conspicuo impræsentiarum cœtu pollet monachorum. Fons autem ille sacer, Augustini administratoris nomine celebratur; non solum potantibus præbens aquæ usum, sed etiam diversorum morborum credentibus remedium: unde nuper gesti miraculi hic damus indicium, quod ibi ac per ipsam provinciam late habetur celeberrimum.

45. Est Cerneliensi abbati eruditissimo presbyter parochianus, qui populo divina officia in ipso monasterio agere est solitus. Hunc languor ad extrema perductum, monachicum poscere compulit habitum.

tium Anglicanum, pag. 253 et sequenti. Datur ibi charta foundationis, factæ anno 987, cum sub initium esset cœnobium trium monachorum.

Appositum est ejus capiti sacræ professionis indumentum, qui tunc demum ad hoc confugeret, cum mors iastaret; hoc est, tunc Dei armaturam arripere, cum hostis invaderet. Nox erat, et fessum ægrum somnus captabat. Atat trepido benignus Augustinus, ipso habitu et virga pontificali conspicuus. Nec vero diu tali remedia denegat, qui forte adhuc sæculari animo degebat; invitans illum ad bravii cumulum, qui gratis et ingratis administrat solem suum, et aversos sæpe revocat beneficio magis quam supplicio. Refovet anxium pius consolator tali alloquio: Surge, ait, et ad fontem sancti Augustini accede, ibique quinquagesimum psalmum trino repetitu concine, et invocatione auxilii ipsius Augustini tertio in eodem fonte corpus tuum ablue: ita optata vita et sanitate potiere. Ne qua vero præpediariis ambiguitate, ipsura scias tibi adesse et hæc suadere, per quem debeas revalescere. Inter ista moribundus erigitur, raptoque baculo mirantibus cunctis egreditur. Videbatur tunc vigilibus suis, illum imminens lethi præsignio ita oberrare: malunt tamen subsequi, et quo tendat observare, quam prohibere. Ille ad sacrum fontem veniens, tertio in ejus amne abluitur, tertio quinquagesimus psalmus cum implorato Augustini suffragio decantatur; et ante expletum precem holocaustum, æger se miratur subita sanitatem de interitu revocatum. Nempe quod antiquus fecerat septena lavatione in leproso, hoc noster Eliasus, summæ trinitatis confessor, exhibuit trina baptismatis forma morituro. Regressus ergo, jam non languidus, sed totus sospes ad lectulum, suaviter requievit; et ipso lucis crepusculo monasterium subiit, populoque ex more matutinas decantavit. Stupor ingens et extasis abbatem et fratres ac plebem corripit, cum lætitia et gratiarum effusione; ut cujus exequias præstolabantur excipere, alacrem et incolumem viderent solitum officium exhibere. Ille etiam populo exposuit publica voce, qualiter per sanctum Augustinum sanatus sit tam propere.

46. Igitur angelicus Domini legatus Augustinus, ut iter ejus terminemus, post longa terræ spatia et ex magna parte pererratam Britanniam, post innumera virtutum et documentorum salutaria solatia, ad perpetuam sedem et mansionem suam Doroberniam, cum illo beatissimo sociorum comitatu, regreditur: ubi ut omnium genitor et lucifer, ac solis sui desideratissimus recursus, omnium favoris et gaudii excipitur.

47. Inter frequentantes tam potentem curatorem debilibus turbas, advenit juvenis, genibus nitens pro pedibus, utpote gravi utrorumque pedum contractione tortuosus, simul etiam auditu et loquela defunctus; oculis tantum via patebat, sed viam informis gressus negabat; quæ peteret videbat, sed qua peteret interventrix lingua defecerat: angustias suas mutus tacebat; quod scire juvaret, surdus non audiebat; tot vitæ officiiis carentem, sive semivivum sive seminortuum dixerim, nota miserabilis est. Verum

* Hæc illustranda erunt 12 Novembris, scripta a sancto Bonifacio archiepiscopo Maguntensi.

A miserator Augustinus hanc miseriam pia prece absolvit, et in Trinitatis gratia triplicem calamitatem triplici curatione abegit. Diriguntur gressus, absolvitur lingua, reserantur aures, triformis æger triformi sospitate gratulatur. It, currit, loquitur, audit inoffense, plane, clare. Verumtamen homo lubricus, tanta vanitate et insolentia, accepta incolumitate abusus est, ut vim fecisse Deo videatur Augustinus, qui tam indisciplinatum salutem donandum expetierit. Nam, ut cætera vitia levitatis et scurrilitatis ipsius taceamus, ad ecclesiam veniens, tanta garrulitate et lascivia plebem afflicebat, ut omnes sua improbitate scandalizaret; dum nec reverentiam sancto loco ageret, nec ullius increpationi acquiesceret. Sic intemperatum divina animadversio prioribus vinculis gravius astrinxit, et ablata salute quæ erat indomito ad perniciem, repetitis majori dolore induvis domuit: videlicet os stulti ebulliens stultitiam, et aures intentas ad fabulas omnemque lasciviam, pedes quoque currentes ad præcipitium, ænea clave obstruxit et ad continentiam retorsit. Aretatus itaque acripribus cruciatibus, ad cœlestem medicum ab amicis et cognatis attrahitur; sanctique vestigiis inherens, quod obstructis verbis nequibat, diris suspiriis deplangit: lacrymans et ejulans veniam poscit, sospitatem indebitam præsumpta clementia repetit. Vulnerantur altius paterna viscera aliena miseria, et cum misericordiam iudice luctatur misericordia, qua sola solet vinci miseratrix justitia. Inter reum et Deum obstat caudicus mediator: hinc puniendum increpat, illinc salvandum intentat. Confunditur seelustus de culpa, corrigitur pœnitentia, ut correctus induatur justitia, justificatus potiatur justis Salvatoris gratia. Sic interveniens Augustinus, prævaluit victoria, extorsit cum Jacob benedictionem, cum Moyses propitiationem, et raptam a Domino victor misero reportavit denuo sospitatem. Ille et gressibus et eloquio et auditione reformatus ad integrum, cessat ulterius aliena ope duci, cessat digitis loqui, desuecunt et alii quibus surdo satisfaciant signa doceri; sensu quoque sanior redditus, desinit a ventositate priori [quod utilius est corporea salute] patris scilicet Augustini eruditione, correptione, prece ac sâlvatione.

CAPUT V.

Sanctus Livinus baptizatus et instructus. Sancti Augustini obitus et sepultura.

48. Jam vero inter tot virtutum insignia, quis digne efferat tanti doctoris præconia, per quem non tantum efferatioris suave Christi jugum suscipiunt, verum etiam sancti et signipotes viri, etiam angelico monitu, ad eum mirabili veniunt via eradiendi? Res est non capitulari arctitudine commendanda, sed plana et lucida sententia exponenda. Legimus in a vita beatissimi pontificis et martyris Livini, fideli sanctorum sociorum suorum commendatione descripta, qualiter ipse dominicorum negotiorum dispensator fidelissimus Augustinus, ad religiosum

regem a Scotiæ Colomannum omnium saluti consulens venerit, et beatum Livinum tunc puerum cum sancto Monalchio pontifice baptizaverit, utque rex et regina regni que optimates illum a fonte suscepissent. Tunc insuper baptizatum solaris splendoris columna coram omnibus alluxit, et in splendore aurea sole micantior dextra apparens ter puerum signo crucis benedixit, atque vox cœlica in hæc verba locutus: Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est. Hinc præclarus Augustinus Dominum glorificavit, et cunctis glorificandi documentum dedit. Interea sanctis vitæ incrementis adolescens ille, suus et ævo et merito filiolus, adeo dilectus erat regi et omnibus, ut miro affectu ac precibus eum retinere tentarent. Cui timenti retacula mundi et hoc super anxie fluctuanti, et angelus lucis affuisset, proprioque eum nomine salutans: Ave, inquit, frater Livine, desine tribulari, et audi quo debeas consolari. Vade hinc ad Anglorum pontificem Augustinum, et ab eo percipe totius sanctæ institutionis documentum, per quem, Deo provehente, summam attingas virtutum. Ast Domini confessor festinans angelicis jussibus obtemperare, expedita regis dimissione et ruptis fautorum suorum retinaculis ceu telis aranæ, cum tribus beatis discipulis Foilano, Helya et Kyliano [qui etiam describendis ipsius gestis probatissimi auctores claruere] ultro contendit ad mare, quo posset ad desideratissimum patrem Augustinum transnavigare. Sed occurrit angelus Domini in itinere, juvenili decore, splendida facie, gratosus incessu, dulcis affamine: Confide, ait, frater, quia Dominus me tibi misit ducem et custodem inseparabilem in omni via tua. Tu modo incunctanter sequere me: quia ad illum tui profectus doctorem quem petis, fave te Domino, perducam te successibus prosperis. Agnoscens ergo prudens Livinus Spiritum veritatis hæc sibi dicentem, prosequitur fiducialiter cum præfatis discipulis præcedentem, et illud mare magnum ac spatiosum siccis pariter transeunt vestigiis. Videbatur autem tam sacratissimo Livino quam beatis sociis suis, toto illo itinere, quo pedestri incessu vasti gurgitis fluctus ac si solidam aream calcabant, quod per prata vel campestria vireta, rosis ac liliis, omnique herbarum ac florum pulcherrima varietate vernantia, transirent. Ubi vero sidereus dux sequaces suos tuto littore feliciter exposuit, cum indicibili jubare et ampla lucis coruscatione, ipsis intuentibus, cœlos repetiit; ut hoc splendore videretur dicere: Huc me, filii lucis, speretis mundi tenebris, sequi properate. Quis itaque hæc tam florida ac fulgida miracula gloriosi Augustini meritis dubitat vel ascribere vel communicare, ut Augustinum quærentibus unda viret, pontus floreret, fluctus vernaret; et ipse gurges sub pedibus evangelizatore pacis petentium, se ut solidum campum exhiberet? Venit ergo cum prænomnatis tribus sanctæ Trinitatis confessoribus, desideriosus Livinius ad desiderabilem patrem Augustinum;

^a Id est Hiberniæ hodiernæ, quæ tunc Scotia dicebatur.

linum; venit angelico ductu velut ad alterum angelum, de florido itinere ad florigerum paradysum, de via maris ad fontem mellifluum, de perniciosis opibus ad incorruptibilium divitiarum thesaurarium, cui de cubiculo veri regis infinitam opulentiam rerum et immarcescibilem pulchritudinem specierum deponat omnium. O quam festivum ortum est gaudium tam præcelso doctori sanctorum, ubi talem sibi divinitus destinatum excepit discipulum, quem Spiritu sancto præciverat venturum, qui dignus erat magister aliorum? Sed generosa indoles Livini, a tam divinitus inspirato mavult discere humiliter, quod postea doceat fiducialiter. Audit illum, qui in cœlo posuit os suum, angelico ore disputantem de infinita multitudine et gloriosa supernarum virtutum, de præcellentissima apostolicæ sublimitatis hierarchia, de innumèrabili exercitu et triumphali martyrum palma, de candidissima confessorum ac virginum corona; omnem mundi poenam non esse condignam ad tanta præmia; nihil comparari, nihil appetiari posse ad illam pulchritudinem; ad illam dignitatem, ad illam indeficientem solemnitatem et gaudia, omni genere laborum, omni fragrantia virtutum, nunc esse currendum. Ad illud sempiternæ beatitudinis bravium ducebat avidissimum æmulum per omnia floreta sacrarum Scripturarum; pandebat ei æraria et cellaria Christi et Ecclesiæ, in deliciis et oblectationibus dominicarum gazarum ac vitam spirantium aromatum, in sempiterna charitate et claritate sanctorum. His aliisque plurimis exhortationibus dux inclytus dominicorum castrorum armabat athletam Christi fortissimum, accendebat ardentissimum: jamque secundum præducis angeli pollicitationem ad apostolicæ conversationis evexit perfectionem, ut et palmam attingeret martyrialem. Itaque per quinquennium et menses tres secum detentum, sanctissimis exemplis ac iustramentis in omni sanctitate profectum, ævo tenerum, sed religiosa maturitate grandævum, tandem consecrat sacerdotem Christo electissimum. Dat etiam liberalissimum ^b catigeta in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus et memoriale perpetuæ dilectionis suæ, casulam videlicet purpuream, gloriosi martyrii præseptom, auro et gemmis instar meritum prætextam: addit stolam et orarium, similiter aurea ac pretiosarum gemmarum sideribus decorata insignia. Jamque imprecatus sibi omnia bona, et mutua orationum suffragia, non sine mutuis lacrymis, remittit eum regi ac genti suæ desideratissimum eruditorem, cum præmemoratis sanctis comitibus suis. Denique sicut apes mellifluum florem, et sicut cervi aquæ fontem, sic Augustinum appetebant undique cœlestia mellificantem.

49. Erat quidam veteranus, qui asserebat avum suum per sanctum Augustinum baptizatum fuisse, et hoc vatum patri suo, patremque sibi tali modo retulisse. Cum essem, aiebat, adolescentulus, et vidissem ad illum novum et inauditum nostræ sa-

^b Catigeta Papiæ est doctor, aut rhetor, Græcè κατήγορος. Perperam impressum catigera.

latis protodoctorem Augustinum, quasi ad quemdam angelum, concurrentia populorum agmina; ego, cui vanitas corona, cui gaudium stultitia, cui deliciae erant ridicula, mira sensus hebetudine deridebam omnia, velut phantasmata; omnesque errare praeter me meosque coerroneos magna credebam ineptia. Cum vero audissem illum omnia debiliū ac moribundorum curare corpora, ampliori incredulus cachinnabam vesania. Concepi tandem dolositatem lasciviae meae, et ut uter ventosus veni illum quasi sycophantam videre, aut seminiverbium audire; ad hoc videlicet, ut aliquam stropham raperem ab ejus ore vel curatione, unde possem meis similibus risum movere. Cumque me pressanti turbæ, ut insidiosus et latrunculus, immersissem, ejusque paternum ac reverendum intuitum oculis notassem; protinus ingenti confusus terrore dirigui, ut videretur in eo divina quaedam animadversio impuritati meae indignari. At ille sancto Dei Spiritu plenus (ut claruit hactenus) invisum quasi notissimum respexit: missoque ministro, illum, inquiring, adolescentem adduci mihi, me sibi de medio plebis præcepit adduci. Tum vero altius intendens quod siue indice innotuerim illi, tanto stupore contremui, ac si cum exerta mactæra quæstorem ac punitorem vidissem sceleris mei. Continuo ad tanti vasis clementiam confugi, ac substractus sacros pedes astrinxi. Ibi omnem ventositatis tumorem quasi compuncta vesica emisi, omnes sordes fluxæ levitatis evomui, totum me tam benigni patris præceptis ac documentis dedi. Ille placide increpatum et instructum paternis ulnis amplexus, credentem in Christum me baptizavit, atque in filios filiorum * producta longævitate benedixit. Hæc et his plura præfatus vetulus, ab avo suo patri audita, et a patre sibi narrata, representabat audientibus fidei assertionem, quasi ab alio sæculo cognita. Intimabat autem a parentibus sibi insinuatam ipsius beati Augustini formam et personam patriciam, staturam proceram et arduam, adeo ut a scapulis populo superemineret, et Saulem proceritate, non atrocitate, exhiberet. Facies amabilis et reverenda, frons mediante coma suis columnis resultabat fenestrata. Signa vero et sanitates, quæ in populo frequentantium cœtuque debiliū assiduabat, nullum enarrare nec enumerare posse astruebat. Memorabatur jugiter pedestri incessu, sæpius discalceatus, provincias apostolica devotione lustrasse, et callos genuum fratris Domini Jacobi in plantis attraxisse: plures quoque sanctorum comitum ejus easdem virtutes vel imitari vel æquiparare solitos asserbat. Hinc itaque, cum charitas omnia probabilia credat, et cum ultro credimus quod amamus, quod vero non credimus odisse nos vel spernere probamus; perpendant filii dilectionis et non alieni, quod ea quæ sancti gesserunt in vita, vel per scripta, vel per longævos seniores, vel per famam (quæ est lex historiae) a

* In Vita minore hæc accuratius ita explicantur: armabat enim eundem avum ultra centum annos vixisse, ipsamque longævitatē benedictionem in pa-

generatione in generationem propagatam, Deo propalante ad notitiam Scripturarum sanctorum potuerint pervenire, quæ et qualia non est injuria credere. Jam post flumina et feras repulsas gloriosi Augustini palmarium explicemus.

50. Jamdudum vero ille supernus incola, percussus illa, quæ fortis est ut mors, superni amoris plaga, abhorrebat omnia terrena oblectamenta sicut vitæ detrimenta; et mundanam gloriam sicut vincula, sicut ergastula, sicut supplicia; quæ tamen cum ipsa morte dulcesset pro Salvatore pati omnia. Solo itaque corpore ligatus in terra, imo sola gignendorum et informandorum Deo filiorum paterna astrictus cura, de reliquo totus conversabatur in illa æterna patria; tota mente, tota anima, jugi ac violenta instantia captabat cœlestia. Quæ precum incensa, quæ sanctorum desideriorum lamenta, quam inenarrabilia mittebat cœlo suspiria! Quis, inquit, dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? et, Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei? Concupivit et defecit anima mea in atria Domini. Sic irrequietis clamoribus præoccupabat faciem Domini, et vim faciebat cœlo, crebris pulsibus rogans admitti, cupiens dissolvi et cum Christo esse. Tandem vero intelligens ex Spiritu sancti responso exauditum suum desiderium, ut veniat ad ipsum omnibus rectis corde desideratum; cœpit parentalibus visceribus anxie pertimescere, ne post se lactea natæ vel nascentis Ecclesiæ infantia, orbata pastore, luporum dilapidaretur invasione. Hinc beatum Laurentium, apostolicæ sanctitatis virum, apostolicis signis præclarum, suorumque comitum præcipuum, dicente sibi Domino in spiritu: Hunc mihi unge in sacerdotem electum, perspicaci animo cum superno instinctu intendit pro se ordinandum. Refert hæc ad cæterum, ad regem, ad populum: placet omnibus, favent omnes, simul benedicunt et expetunt. Regem itaque cum confluente populo immensum congratulante, ordinat cum omni solerum gaudio Laurentium sibi successorem: ut quondam apostolorum princeps Petrus Clementem, ob supradictam videlicet novellæ informationis necessitatem: quod tamen exemplum nulli imposterum debet esse præsumendum. Nemo rite hoc fecit post Petrum, nemo incompetenter faciat post Augustinum. Nam unus Christus, una Ecclesia, unus episcopus, nec dividitur unus et unitas. Consecratum ergo destinatum ad omnia promptissimum, ut Paulus Timotheum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi; ut discurrat, festinet, instet opportune, importune; arguat, obsecret, in omni patientia et doctrina. Ipse vero theoreticus contemplator, ut mundi opprimentis perfuga, ut passer solitarius in tecto, gaudebat nimium, ruptis rerum retinaculis, pennis æterni amoris ad Dominum evolare, in optima parte Mariæ requiescere, soli Deo vacare, revelata facie gloriæ Domini assistere, ejus-

trem suum descripsisse; in se etiam centenarios progenitorum annos longe excrevisse.

que perpetua pasci dulcedine. Tunc demum se vivere ac regnare, tunc primum se coepisse servire Deo credebat. Nunquam tamen defecit dominica lucra augere, in conveniendo populos in unum et ipsos reges ut serviant Domino : nusquam deerat, ubi divina res postulabat. Nunc, ut aquila, ad superna volabat ; nunc, dominica poscente, pascua ima revisebat.

51. Quid longa tergiversatione exitum presentis lucis dare formidat oratio ? Tandem victoriosissimus athleta Domini, in omni sanctitate et meritorum perfectione excursu vitæ stadio, pervenit ad bravium ac diu desiderata æterni regni præmia. Jam pulsanti per ægritudinem Domino aperuit, cum inenarrabili tripudio et aromatico gratiarum sacrificio. Tum magnanimo paternæ dilectionis affectu exhortabatur, tam regem et principes, quam clerum et populum, servire Domino in timore ; et profanatis dæmoniorum sacrificiorum sordibus, in fide Christi divinitus sibi tradita immobiliter perseverare ; et uni Deo vivo et vero, fide et amore perpetuo adhærere ; ejusque mandata, per inunctum pontificem ac dominicos ministros, diligenter observare. Venit ergo finis mundialium procellarum, et illuxit aurora æternarum lætitiarum : et benedicto rege, et confirmata in Christo primitiva suæ genituræ Ecclesia, relinquens omnibus perpetuæ dilectionis pignora beatæque vitæ documenta, inter sanctorum sociorum discipulorumque lacrymosa examina, stante beato Laurentio cum populi frequentia, deposita sarcina carnis assumitur in cælum, cum supernarum virtutum triumpho et gloria, cum inestimabili omnium occurso et receptu sempiternæ lætitiæ. O quanto solemnio adornatur et coronatur tunc omne cælum, videlicet ad tam præclari civis adventum. Ambiant ætheræ turmæ victorem palmigerum, invitant apostoli in suas sedes socium apostolicum, vallant purpurata castra martyrum martyrialem signiferum, amplectuntur insignem hierarcham splendentia agmina confessorum et venerabilis turba sacerdotum, cantant dulcibus hymnis candentes chori virginum ducein virgineum ; utque usu mortali loquamur illa ineffabilia sacramenta supernorum concentuum, tunc illa magna Jerusalem magni regis civitas simul vidit populos et tribus suas, simul in Augustini triumpho personantes Domino gratias et laudes indefessas. Quos omnes nos infirmi, licet tam indigni quam impares laudatores, prosequamur ut possumus non exsequialibus plangentibus, sed his triumphalibus cantibus : Regnas, Augustine, Augusti sæculi nomine et dignitate sublimior, qui auxisti rem Christi publicam, et Romanæ Ecclesiæ adjecisti Britanniam, melius quam Cæsar Augustus Romanis opibus Alexandriam. Te reges et principes et senatus Anglorum, et turba gentium comitantur in cælum ; te angeli et archangeli triumphantem deducunt, throni et dominationes excipiunt, te coronat Rex regum.

52. Pretiosissimam vero ejus corporis margaritam, in ipso apostolico et regali monasterio, quod ipse, Deo

* Coluntur sequentes : *Honorius* 30 Septembris, *Desudeat* 30 Junii, *Theodorus* 19 Septembris, *Adri-*

auctore, condiderat prælectissimus Laurentius, facta magnifica dedicatione, cum devotissimo rege Æthelber'to et confluis Angliæ populis, recondidit in aquilonali videlicet ejusdem sacræ aulae porticu, ubi in æterna memoria cœlestis regni depositum thesaurizavit.

53. Sed dum festinamus tam piam historiam finire, adhuc obstinate tenemur, et hujus Angelici loci gratiosa dulcedine et sanctorum charitatis infinito charismate, quod sedet saturos, saturet desideriosos, dulciter [*Al.*, dulce est] recollere, qualiter illam porticum tot primorum eruditorum Britannicæ, imo tot angelorum Dei cœlestia impleverint mausolœa. In quibus gratanter est animadvertendum, quam generosa pignora universalis mater Roma ediderit, quæ ipsi Britannico Oceano patres et institutores existerent : quos dum unus amor uno cubiculo simul astringeret, singulos patronos sigillatim distinctos plures nationes propriis radiis præclaros haberent. Horum præcellentissimus Augustinus, Laurentium ejus templi dedicatorem, sibi successorem (ut præmonstratum est) creavit ; Mellitum Londoni c, Justum Roffensi ecclesiæ episcopus ordinavit ; quos utque propter Christum exiliatus, tertius Mellitus, quartus Justus successor excepit. His ^a Honorius et ipse Romanæ informationis honor decorosus, annexus est quintus. Sextus Deus Jedit ordinæ, sed primus flos gentis Anglicæ, in Romanorum patrum transiit conscriptionem : cujus primitiis ex Anglia nihil gratius habuere Doroberniæ Romana principia. Septimus quoque Theodorus, Romanæ præcellentis subsecutor egregius, almo Augustino a dextro consepultus est latere, una tantum monasterialis alvi maceria interstite, quia non tum amplificata porticus omnes nequiebat suscipere : qua postea dilatata, his sanctis consortibus adjungitur omnibus amandus excculis Adrianus, ejusdem monasterii abbas clementissimus ; qui ab apostolico Romæ electissimus in archipræsulem Doroberniæ, ipsum beatum Theodorum adduxit pro se, cum quo Anglos fecit docibiles Dei tam Græca quam Latina eruditione. Item candidissimum ex Anglis liliū regis Christi virgo Mildretha, suo candore gratissime illustrat splendida tantorum patrum ornamenta. Horum igitur omnium auctor beatissimus papa Gregorius, habens altare medium velut patricium solium, ipsamque servans Deo dicatam porticum, æterna dilectione circumplectitur, non tam funera consepultorum, quam triclinia convivantium : ante omnes vero sibi astringit Augustinum, ut suæ institutionis primicerium, suæ parturitionis primogenitum, et vita et ordine primum. Cæteri quoque filii qui protoparentes ecclesiastici sunt Angliæ, accumbunt sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ suæ. In authentica pro præminentissimi Augustini tumba epitaphium scriptum est hujuscemodi : Illic requiescit dominus Augustinus, Dorobernensis archiepiscopus primus, qui olim huc a beato Gregorio Romanæ urbis pontifice directus, et a Deo operatione miraculorum nus 9 Januarii, Mildretha 13 Julii.

innultus, Æthelbertum regem ac gentem illius ab A idololorum cultu ad Christi fidem perduxit, et completis in pace diebus officii sui defunctus est, septimo Kalendas Junias, eodem rege regnante. De his quoque septem primis Anglicæ ecclesiæ columnis, Tarpeia de rupe Romæ excisis, hi versus substituuntur :

Septem primates sunt Anglis et protopatres,
Septem rectores septemque per æthra triones;
Septem sunt stellæ, hæc tenet unius arca cellæ;
Septem cisternæ vitæ, septemque lucernæ;
Et septem palmæ regni, septemque coronæ.
Quin oculi septem, quibus hunc Christus videt orbem,
Ut currit mundus septem per sæcla diebus.

Horum tituli, suo ordine super scripti, sunt hi :

Dux Augustinus præcellit in ordine primus
Lauriger et mundus, Laurenti sede secundus.
Tertius est gratus Mellitus, melligeratus.
Quartus adest Justus, dulces dans nomine gustus.
Quintus Honorius, Ecclesiæ vigor exarat honorque,

* Præfuerunt ecclesiæ Cantuariensi archiepiscopi, *Brithwaldus* ab anno 693 usque ad annum 730, cui successit *Tatwinus*, mortuus anno 734 ad 3. Julii martyrologio Anglicano inscriptus. Successit *Nothel-*

Deusdedit est sextus, cui dat sua ma terra Christus.
Theodorus juxta fert sabbata septimus alius.
His septem ducibus viget Anglia, totque diebus.
Additur octavus monachorum dux Adrianus.
Anglorum stella Mildretha refert sua mella.
Octo patres Romæ, reliqui comitantur honore
Ex Anglis nati, meritis horum sociati.
Hinc manat divis Evangelii via rivis :
Hi sunt * Brithwaldus, Tatwinus, vosque Nothelmo,
Et jam Berta, patres primos proceres imitantes,
Tot simul Ecclesiæ cingunt frontem pictate.

De innumeris vero signis, quæ in hoc requietionis suæ dormitorio, vel ubi gentium aut locorum, beatus Augustinus pro fide petentium exhibuit, aliqua quæ fidelium oculis probata fuit, sequens libellus enarrabit, Deo nos in veritate sua dirigente, qui per omnia sæcula regnans, semper in sanctis se mirabilem ostendit. (*Hunc libellum legere est apud Bolland. tom. V Maii, pag. 862.*)

mus, et vixit ad annum usque 739. Hic in tabella veteris altaris sancti Augustini etiam *sanctus* habetur, ejusque ibidem mausoleum inter alios sanctos existat.

SANCTI AUGUSTINI

ANGLORUM APOSTOLI

PER PAUCA MONUMENTA

quæ exstant.

EPISTOLÆ.

Nemini dubium esse potest, sanctum Augustinum C multas epistolas scripsisse; sed illæ interciderunt omnes præter unam partim insertam in beati Gregorii Magni epistola quæ vulgo nota est sub nomine *Responsionum*. Hanc videsis, tomo LXXVII Patrologiæ, sexagesimam quartam libri XI Epistolarum Gregorii. In eodem volumine videndæ sunt aliæ duæ, scriptæ ad S. Augustinum ab eodem Pontifice (scilicet 28 et 65 ejusdem lib. XI), nec non aliquot aliæ in quibus eximius Pater commendat apostolum ad episcopos et clericos in viam ejus occurrentes (lib. V, ep. 53; lib. VI, 7, 22, 53-59; lib. VIII, ep. 30; l. XI, epp. 29, 54-62, 66, 76).

FUNDATIO

ABBATIAE S. AUGUSTINI CANTUARIENSIS.

(Monasticum Anglicanum.)

Lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, etsi novo lucis suæ radio totam illustret Ecclesiam, dum beatum Gregorium suæ Ecclesiæ summum præfecit pastorem et pontificem; specialius cum gentem visitavit Anglicam; cum eam de tenebris et umbra mortis dignatus est evocare ad lucis suæ fidei notitiam. Gregorius namque in summum pontificem ordinatus, quarto Nonas Septembris sub anno Domini 592 verbum Dei quod ipse et in persona propria genti Anglorum prædicare disposuerat, divino admonitus instinctu, per suum alumnum Dei servum Augustinum explere curavit. Gregorius igitur, quinto ordinationis suæ anno, videlicet sub D anno Domini 597 misit beatum Augustinum et alios cum eo quamplures monachos ac verbi Dei ministros quasi numero quadraginta genti Anglorum fidem prædicare catholicam, qui Dei ministri qualiter se gerebant in itinere versus Angliam qualiterque Angliam venientes in Thaneto applicuerunt; qualiterve a rege Athelberto suscepti fuerant qualiterque Cantuariam pervenerant, pertractare omitto; cum hæc omnia in textu Vitæ Augustini pertractentur. Augustinus igitur cum suis sociis, locum in civitate Cantuarum adeptus, vitam cœpit imitari apostolicam. Interea rex Athelbertus servorum Dei vita mundissima delectatus, et promissis eorum suavissimis quæ miraculorum